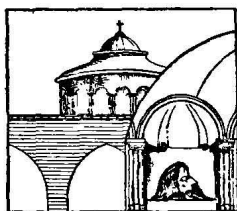

ՍԻՈՆ
Կրօնական Գրական
Բանասիրական

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏ. ԵՐՈՒՍԱԿԷՐԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ
ԵՐԶԱՆ 1960

17.
ՏԱՐԻ

«سِيُون» مجلة أرمنية شهرية، دينية، أدبية، ثقافية، للغة والبيان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		ԻՐԵԱ
— ԻՐԷ, սուրբ, ընդհանրական ...	Շ.	321
ԿՐԹՆԱԿԱՆ		
— Հազար	ՇԱՀԷ ՎՐԻ. ԱՃԷՄԵԱՆ	325
ԿԱՆՈՆԱԳԻՏԱԿԱՆ		
— Վարդապետության աստիճանները		
— Հայ եկեղեցւոյ մէջ	«ԼՈՅՍ»	326
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ		
— Քեզի	ՎՏԱՐԱՆԻԻ	330
— Տուիր ինծի, Տեր	»	331
— Քառեակներ	ՆԱՀԱՊԵՏ ՔՈՒԶԱԿ	331
ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ		
— Բան ռահուէս եւ օգտակար ամենայն մարդկան	Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ	332
ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ		
— «Իսկապար Քերականութիւն Հայոց Լեզուի		
— Համեմատութեամբ 562 Լեզուների»	ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ ՎՐԻ. ԶՂԶԱՆԵԱՆ	335
ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Միջոցը եւ ոգին	Թրգմ. ՇԱՀԷ ՎԱՐԻԱՊԵՏ	339
Նօթք եւ նիւթ	Ե.	343
Տրւչութիւն Արքայական Պատուանձանի հաստատման Հրովարտական		345
Քենթրուրբի Արքեպիսկոպոսը Երուսաղեմի մէջ		346
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Եկեղեցականք - Բեմականք		348
— Պատեօնականք		349
Բարեպաշտական նուէրներ		350
Յանկ նիւթոց 1960 տարւոյ		351

ՍԻՈՆ - ի Տարեկան Բաժնեգիրներ Է՝
բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem
Via Amman (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Գ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1960

◀ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ ▶

Թիւ 12

ԽՐԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՍԻ՛, ՍՈՒՐԲ, ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ...

Այսպէս կ'որակուի Քրիստոսի Եկեղեցին, ամէն տեղ և ամէն վայրկեան, հոն ուր հաւատամբը կ'արտասանուի, հակառակ այն մեծ իրողութեան որ իր մարմինն մէջ «Մի՛» չէ այսօր Եկեղեցին, եթէ բառին տանք իր լայնագոյն խմաստը:

Սակայն, օրուան խօսակցութեան առարկան է վերմիացումը, վերականգնումը միութեան, մեծագոյն Եկեղեցիներու, ամենէն անդիլոդ և բուն նկատուած Եկեղեցիներուն միջև — Կաթոլիկ, Ուղղափառ և Անկիթան — այն աստիճան լո՛ւրջ խօսակցութիւն, որ անհաւատալի ըլլալու չափ զարմանալի հանգիստներու յանգեցաւ ան, Անկիթան Եկեղեցւոյ պետին՝ Քէնթըրպըրիի Արքեպիսկոպոսին այցելը երուսաղէմ, Պոլիս և Հռոմ:

Անոնք որ տեղեակ են վերջին դարերու պատմութեան, չեն կրնար չգարմանալ երբ կ'իմանան թէ հպարտ Անդլիոյ Ազգային Եկեղեցին պետը, ժառանգորդը այն Արքեպիսկոպոսներուն, որոնք Հռոմի Եկեղեցիին նայեցան, ժամանակին, իբրև իր մոլեռանդութեանը մէջ Քրիստոնէական պարզութեան և սիրոյ նկարագիրը խեղած քաղաքական և ընկերային կազմակերպութեան մը, նոյն Եկեղեցիին այսօրուան պետը անձամբ կուգայ երուսաղէմ, տեսնուելու համար Արևելեան Եկեղեցիներու Պատրիարքներուն հետ, կ'անցնի Պոլիս՝ Ուղղափառ Եկեղեցւոյ Պատրիարքին հանդիպելու համար և — ո՛վ հրաշք — երկար ժամուան մը ընթացքին՝ խօսակցութեան կը նստի Պապին հետ:

Ոմանք Եկեղեցւոյ Միութեան զաւաժարին այժմէականացումը բացատրեցին Յովհաննէս Ի՛. Պապին անձնական նկարագիրով: Ըսին թէ ան եղած է երկար ատեն Պատրիարքը Վենետիկի և թէ չկայ քաղաք մը Իտալիոյ մէջ ուր այնքան զգալի ըլլար Բիւզանդիոնի ներկայութիւնը և քրիստոնեայ Արևելքի կարօտը որքան Ս. Մարկոս Եկեղեցիով զարդարուն այդ նաւահանգիստը: Աւելցուցին թէ ան կը կրէ իր մէջ հին հովուապետներու պարզութիւնը, մարդամոտութիւնը և ուղիմտութիւնը, ինչ որ կը հակադրէ գինք հռովմէական կայսրերու

մայրաքաղաքէն նայող նախորդ Պապերուն: Վերջապէս, թէ իր նկարագիրը հիմնական գիծը կը մնայ Բրիտանոնեայ Եկեղեցիներու փոխ-յարարերութեան մէջ բուն մը փոխելու իր մշտական փափաքը:

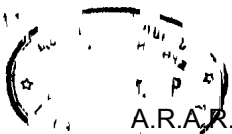
Թէ անձի մը նկարագիրով կարելի՞ է բացատրել այսքան հիմնական և կարևոր պատմական շարժում մը, կաթոլիկ Եկեղեցիէն ներս, թող ներուի որ հիւնալի գտնենք, թէ և զիտենք թէ այլևս չափազանց հրամայողական դարձած էր քրիստոնեայ Եկեղեցիներու յարարերութիւնները վերաքննելու պահանջը և բազմապատկուած էին անոր ձգտող շարժումները: Կը կարծենք թէ ժամանակի հրամայական այս պահանջը աւելի ճշգրտէն կը բացատրէ Հռոմի Եկեղեցիին շարժումը, քան անոր պետին անձը:

Յամենայն դէպս, բացատրութիւնը կը մնայ երկրորդական, երբ կա՛յ իրականութիւնը, իր ամբողջ թանձրակասութեամբ — այն է որ Հռոմի Պապը, իր ընտրութենէն երեք ամիսներ ետք, իր ըրած առաջին յայտարարութեան մէջ, փոխանակ, իր նախորդներուն նման, կոչ ընելու ոչ-կաթոլիկ քրիստոնեաներուն որ դառնան «փարափ», յայտարարեց թէ ինք որոշած է Պապեք ընդհանրական ժողով մը և օրակարգի անցուցած Միութեան հարցը:

Առաջին զարմացոյնները եղան անշուշտ զինք խող կարտինալները, որոնց հակադդեցութիւնը չուշացաւ շատ, որովհետեւ, առանց մտնելու մանրամասնութեանց մէջ, անհրաժեշտ է սակայն նշել այստեղ, թէ Վատիկանէն ներս պատասխանատու շրջանակները համաձայն չե՛ն ամբողջովին Պապի յեղաշրջիչ ուղղութեանը: Փաստ՝ որ անցնող երկու տարիներու ընթացքին շառնուեցան գործնական քայլեր՝ Եկեղեցւոյ Միութիւնը քննելու կոչուած ժողովը յալոյցնելու ուղղութեամբ:

Մեզի համար որոշ չափով հասկնալի է Հռոմի աստուածաբաններու և կանոնիկոսներու վերապահութիւնը այսքան յանդգնութեան նկատմամբ: Անոնց համար Եկեղեցիներ չկա՛ն, այլ Եկեղեցի մը. միացնելու հարց գոյութիւն չի կրնար ունենալ, որովհետեւ մէ՛կ հատ է արդէն իսկ այդ Եկեղեցին և հետեւաբար՝ որպէսզի Միութեան հարց կարելի ըլլայ դնել, նախ անհրաժեշտ է ընդունիլ այլ Եկեղեցիներ իբրեւ Եկեղեցի և ժողովի նստիլ անոնց հետ, ինչ որ հիմնապէս կը յեղաշրջէ Վատիկանի ժողովով տրուած սահմանումը Եկեղեցի բառին:

Մեզի համար Բրիտանոսի Եկեղեցին Պետրոսի հիմնածը չի՛ կրնար ըլլալ, այլ ան կը մնայ իբրեւ մին այն բազմաթիւ Եկեղեցիներէն՝ զոր հիմնեցին Բրիտանոսի Առաքելները զանազան աշխարհներու և ազգերու մէջ, ուր զացին աւետարանելու և փոխանցելու առաքելական իրենց իշխանութիւնը: Այսօր, ինչ որ դժուարութիւնն է Հռոմի աստուածաբաններուն, այլապէս, սակայն նո՛յնը դժուարութիւնն է նաև քրիստոնեայ միւս Եկեղեցիներուն, որոնք ցաւօք սրտի կը դիտեն Պապին դիրքը: Կաթոլիկ Եկեղեցւոյ պետին նման, քրիստոնեայ միւս Եկեղեցիներն ալ կուզան ընդհարիլ պատմութեան, ուր գտնուեցան մէ՛կ Եկեղեցին միա՛կ Եկեղեցի հռչակող մարդիկ և անոր պետը անսխալական յայտարարող աստուածաբաններ:

Այսօր, որոշ երեկոթներ կը հաստատեն թէ անցեալի նոյն ոգին կը շարունակէ ներշնչել կարեոր մաս մը Վատիկանի ճակատադիրը վարող մեծ Կարտիններուն:

Իրաւունք պէտք է տալ արդեօք Լոնտոնի «The Times» թերթի Հռոմի թղթակիցին, որ անցեալ տարուան Իեկտեմբերին ուշադրութեամբ կը վերլուծէր Արեւելեան Եկեղեցւոյ Սրբազան Միաբանութեան պետին՝ Կարտինալ Թիսսսրըանի հրաժարումը և կանչուիլը կարեոր պաշտօններու իրենց աւանդապատկեան կարծրութեամբը և անգլիկոսութեամբը ծանօթ Կարտինալներու՝ Տարգինիի և Օտտովիանիի նման: Վերոյիշեալ Կարտինալներու խուճիկն ազդեցութեամբ պէտք է վերադրել արդեօք ուշացումը Պապին կողմէ յայտարարուած — և այնքան սպասուած — Վենետիկի ժողովին, ուր Ուղղափառներ և Լատիններ դարեւուրեւ բաժանուած և ապագայ միութեան մը պայմաններու մասին պիտի խօսէին:

Աւելին՝ արդեօք ետ քաջ պէտք է նկատել պետական քաղաքական Կարտինալ Տարգինիի յայտարարութիւնը թէ Վատիկանի երկրորդ ժողովը շարունակութիւնը պիտի ըլլայ միայն 1870ի Վատիկանի առաջին ժողովին որ ընդհատուած էր իտալական զինուորներու մուտքովը Հռոմ:

Հարցումներ, որոնք ոչ միայն մեզի, այլև միւս բոլոր Եկեղեցիներուն համար կը փնտռան անպատասխան: Կարելի՞ է յուսալ արդեօք որ Քէնթըրպըրիի Արքեպիսկոպոսին անձնապէս Հռոմ երթալու ազնիւ ժեստը և Պապին հետ ունեցած մէկ ժամուան խօսակցութիւնը պիտի հակադէմքն Կարտինալներու ազդեցութիւնը և յոյսի նոր լոյս մը պիտի սփռեն միութեան հարցին վրայ:

Քրիստոնէութիւնը մեծ կառելութեամբ եւ որոշ անձկութեամբ կը նայի Հռոմի հանդիպումին եւ ակնկալութիւններ ունի անկէ, ոչ միայն որովհետեւ Կաթոլիկ Եկեղեցին հօրազոյն Եկեղեցիներէն մին է քրիստոնեայ աշխարհին, այլ որովհետեւ ամենէն այլամերժը և անգիշողը եղած է մինչև այսօր, ու ինքզինք պարսպած անցեալի իր դիրքերէն ներս, մերժած է ժողովի նստիլ միւս Եկեղեցիներուն հետ:

Իսկ այսօր, թէև տատամսուներով և վերապահութիւններով, սակայն կարծէք փորձ մը կ'ընէ ան դուրս գալու ժողովներով ստեղծուած կաշկանդումներէն և քաջ մը առնելու դէպի միւս Եկեղեցիները, իրեն համար՝ «գուրսի աշխարհ»ը, մինչև այսօր:

Միւս Եկեղեցիները չէին կրնար անտարբեր փնտռել պատեհութեան մը հանդէպ որ կը արուէր երազուած Միութեան ժողով մը յալոյցներու ուղղութեամբ: Կը փնտռէ առաջին քայլը առնել և այդ քայլը առաւ ընդհանրաբար նշուած անձը:

Ինտիմաբար նշուած կ'ըսենք, նկատի ունեցած ոչ—Կաթոլիկ Եկեղեցիներու ընդհանուր յարաբերութիւնները: Արգարեա, մօտ կէս դարէ ի վեր ոչ—Կաթոլիկ Եկեղեցիներ կ'ունենան հանդիպումներ՝ «ընդհանրական ժողովներ» (Oecumenical Council) անունին տակ, Շարժումին կը մասնակցին քրիստոնեայ բոլոր Եկեղեցիները, իրեա անգամ կամ դիտող, Լնդհանրական ժողովներու այս շար-

ժուլմը՝ մասնաւոր կարեւորութեամբ մը զարգացաւ մասնաւոր դերձին պատե-
րագմէն ետք և մարմին ուռաւ իբրեւ կազմակերպութիւն մը, կեդրոն ունենալով
ժընէվը: Ժողովներուն նպատակն է քննել և գտնել կարելի հիմեր եկեղեցիներու
միջև եղած մրցակցութիւնը մեղմացնելու և Բողոքական կոտորակուած եկե-
ղեցիներուն միջև զործակցութեան և վերախմբումի բանաձևեր ճշդելու:

Ճշգրտական ժողովները թէև չտուին գործնական արդիւնքներ եկե-
ղեցիներու միութեան տեսակէտէն, սակայն շատ բան մեղմացուցին մոլեռան-
դութեամբ տարուած միտքերուն մէջ և զգացուցին պատասխանատու առաջ-
նորդներուն թէ մոլեռանդութիւնը կը տանի դիրքերու կարծրացումի, բաժա-
նումի և, հետևաբար՝ ոյժերու տկարացումին, այնպիսի ժամանակներու մէջ,
երբ քրիստոնէայ եկեղեցին կը տկարանայ արդէն արտաքին հալածանքի, ճնշ-
ումի և քարոզչութեան հետեանքով: Ներքին միութեան մը պէտքը, իբրեւ զա-
յափար այնքան մեծցաւ և տարածուեցաւ, որ ծիծաղելի սկսան թուիլ հին վէ-
ճերու յառաջացուցած բաժանումները եկեղեցիներու միջև, որոնց տարբերու-
թիւնները շատ աննշան և ժամանակի յաճախ անձնական վէճերու և մրցակցու-
թիւններու հետեանք եղած են:

Այսպէս, ստեղծուեցան երեք խոշոր խմբաւորումներ.

— Հին աւանդապահ եկեղեցիներ, որոնք կը պահեն Նիկիոյ հանգանակը,
առաքելաւանդ եպիսկոպոսութիւնը և խորհրդակառարութիւնը, ինչպէս հին Կա-
թոլիկ, Անկլիքան, Լուտերական, և այլն եկեղեցիներ:

— Մայրայեղ Բողոքական եկեղեցիներ, որոնք կը մերժեն ամէն աւան-
դութիւն և կը դաւանին ազատ մեկնութիւնը Ս. Գրքի:

— Վարդապետութիւն, խորհրդակառարութիւն և եկեղեցական նուիրա-
պետութիւնը իր ամբողջութեանը մէջ պահող եկեղեցիներ. Ուղղափառ, Կա-
թոլիկ, Առաքելական և Արեւելեան հին եկեղեցիներ:

Անտարակոյս որ առաջին խմբաւորումին պատկանող Արեւմտեան եկեղե-
ցիները շատ աւելի մօտ կը զգան իրենք զիրենք Արեւելեան հին եկեղեցիներու-
ն, քան երկրորդ խումբի ծայրայեղ Բողոքականներուն. ոչ միայն մօտ, այլև
զրեթէ նոյն՝ իրենց դիրքովը՝ հանդէպ Կաթոլիկ և Բողոքական ծայրայեղութիւն-
ներուն: Անպիտի եկեղեցին, իբրեւ կարևորագոյնը առաջին խումբի եկեղեցիներու-
ն և իբրեւ երրորդ ոյժ երկու ծայրերուն միջև, շատ բնական է, որ զգար
ինքզինք բնականօրէն նշանակուած կամուրջ և միջնորդ՝ կողմերուն միջև:

Կարելի՞ է սպասել որ Յովհաննէս ԻԲ. Պապին ձեռքը ջերմօրէն սեղմէ
մեծ եկեղեցւոյ մը պետին ձեռքը որ կուգայ իրեն և այդ ջերմութեանը մէջ
հալելու սկսին վերապահութիւններ և անցեալի հաշիւներ:

Եթէ ոչ մէկ հօտ և մէկ հովիւ, այլ առնուազն մէկ ճակատ, փոխադարձ
հասկացողութեան և գործակցութեան հիման վրայ, զիմագրուելու համար ոչ
միայն Գրիստոնէութեան, այլ կրօնքին իսկ սպառնացող վտանգներուն:

Մեծ եկեղեցիներու պետերը զիտակից են այլևս վտանգի լրջութեան և
ճակատ կազմելու անհրաժեշտութեան:

ԿՐԹՆԵԿԱՆ

Հ Ա Ց Ր

«Որ ուսիցէ ի ճացա յայսմանէ
յախեան մի՛ մեռանիցի»:

Յիսուսի հետեող բազմահազար ժողովուրդը օրերէ ի վեր չէ՛ր կերած. սակայն կը նախընտրէր Անոր խօսքին քաղցրութիւնը օրուան հացէն ու կը յամենար այնտեղ, Յիսուսի շուրջ:

Տէրը մեղքացաւ անոնց, կ'ըսէ Աւետարանը, ու հրամայեց իր աշակերտներուն որ կերակրեն այս ժողովուրդը. ունէին միայն մի քանի հաց և ձուկ. Յիսուս օրհնեց զանոնք և բաժնել տուաւ խոտին վրայ բազմած ժողովուրդին. կերան բոլորը, կշտացան և աւելցած փշրանքները հացին, տակաւին քանի մը սակառ լեցուցին:

Եկեղեցւոյ հայրերը և վարդապետները Յիսուսի հրաշքներէն մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ ըրած են այս մէկը և Կիրակի օրուան ճաշու Աւետարան իբրեւ՝ յանձնած են հաւատացեալներու ուշադրութեան, որովհետեւ պարզ հրաշքէ մը աւելի՛ն տեսած են անոր մէջ. Առաջին դարերու աստուածաբաններէն սկսեալ, Քրիստոսեայ մտածողներ հրաշքով բազմացող և անհատնում կերպով բաշխուող այս հացը մօտեցուցած են մի՛ւս հացին, որուն համար մեր Տէրը ըսած էր. «որ ուտիցէ ի հացէս յայսմանէ յաւիտեան մի՛ մեռանիցի»:

Եւ իրապէս, երբ հացի բազմացման հրաշքէն մի քանի օրեր ետք, Յիսուս տեսաւ այդ ժողովուրդը՝ իր շուրջը հաւաքուած, և զգաց թէ՛ իկած են հրաշք մը տեսնելու ժողովրդային շատ միամիտ հետաքրքրութեամբ, ըսաւ անոնց. «Ձեր հայրերը կերան անագաթի մանանան և մեռած. ես պիտի տամ ձեզի հացը, որ երկինքէն իջած է. ով որ ուտէ այս հացէն, յաւիտեան պիտի չմեռնի»: Եւ ժողովուրդը, առանց հասկնալու ըսուածին իմաստը, ըսաւ. «Տո՛ւր մեզի այդ հացէն»: Յիսուս պատասխանեց. «Ե՛ս եմ կեանքի հացը,

ով որ կուգայ ինձի՛ չանօթեմար, և ով որ կը հաւատայ ինձի, քնա՛ւ չի ծարաւիր...»:

Այս խօսքերը լսողները չըմբռնեցին զանոնք, որովհետեւ Յիսուս կ'անկարկէր Ս. Հաղորդութեան խորհուրդին՝ երբ տակաւին հաստատուած չէր ան, իր Արեան հեղուովը:

Այսօր սակայն, երբ իրարու կը մօտեցնենք Յիսուսի ուսուցման զանազան մասերը, աւելի՛ յստակ կը դառնայ մեզի համար որ երբ Յիսուս քանի մը հացերով բազմահազար ժողովուրդը կերակրեց, ուղեց շօշափելի մէկ նմանութիւնը — symbole — տալ մեզի այն անշօշափելի սնունդին, որ բերած էր ինք՝ բաշխելու մարդոց հոգիներուն:

Եւ իրապէ՛ս, Ան յաճախ նմանցուց ինքզինք հացին, որ կեանք կուտայ մեր մարմինին, մասնաւոր երբ ուղեց հասկնելու իր հետեողներուն թէ՛ ինք եկած էր կեանք տալու մարդոց:

Թէ ի՞նչ է այն աստուածային սնունդը և ո՞ր կեանքին համար, անա այն զոյգ հարցումները, որոնք մեր խորհրդածութեանց առարկայ կ'ուզենք ընել այսօր:

Երբ կեանք կ'ըսենք, առհասարակ, կը հասկնանք բնութեան մէջ յայտնուող այն երեւոյթը, որով երկրիս նիւթական մասնիկները քով քովի կուգան, կապելու համար ապրող մարմին մը, այսինքն ամբողջութիւն մը, որուն մասնիկները իրարու միացած են ներքին կազմակերպութեամբ մը, ապահովելով մարմինին աճումը և սերնդագործումը: Այդ մարմինը կուցեցք բոյս, կենդանի կամ մարդ, կեանքը անոր մէջ կը յայտնուի նոյն կերպով. Ան ամբողջութիւն մըն է, որուն զգայաբանները զանազան ձեւերով կ'ապահովեն ամբողջութեան աճումը և պտղաբերումը:

Ամէն մարմինի մէջ սակայն կեանքը կը բաբախէ ժամանակուան մը համար. կը ծնի, կը լիւի, կը ծաղկի և օր մը կեանքը կը լքէ այդ մարմինը ու մարմինին մասնիկները քայքայուելով կը վերադառնան անկեանք նիւթին: Մարմինի մէջ յայտնուող կեանքը՝ կանգ չ'առնէր մարմինին մահումը, զի կեանքը կը շարունակուի այդ մարմինէն ելած ուրիշ մարմիններու մէջ և այսպէս՝ մի՛շտ — կեանք ունեցող

բոյս, կենդանի կամ մարդ — կը ծնին ու կը մեռնին, բայց կեանքը կը շարունակէ նո՛ր մարմիններու մէջ, ու թերեւ շարունակէ ի յաւիտեանս:

Ա՞յս էր արդեօք յաւիտենական այն կեանքը, որուն անկարկեց Յիսուս, երբ ըսաւ «Ես եմ կեանքի հացը...»: Ո՛ր անշուշտ. քանի որ մարդիկ լա՛ւ գիտէին թէ իրենց մարմիններու կեանքը պահող հացը այն շօշափելի և ծանօթ հացն էր, որով Յիսուս կերակրեց բազմահազար հետևորդները իրենս:

Երևուս կ'անկարկէր մի՛ւս կեանքին և այդ կեանքը պայմանաւորող այն միւս սնունդին, որոնք հոգիինն են միայն:

Կեանքի կոչուած արարածներուն մէջ, մարդը կը մասնակցի իր մարմնով՝ այն կեանքին որ բոյսինն ու կենդանիինն է առ հասարակ. բայց այդ մարմինէն վեր, ան կը մասնակցի նաև ուրիշ կեանքի մը, որ իր մտածումներու և ներքին ապրումներու կեանքն է: Եւ այն կեանք բառը կը գործածուի երկու երեւոյթներու համար, քանի որ երկուքն ալ կը հետեւին աճման նո՛յն օրէնքին. երկուքն ալ պայմանաւոր են սնունդով մը՝ պահուելու և աճելու. մարմինը՝ իր աճումին և պահպանումին համար, հոգին՝ իր աճումին և պահպանումին համար:

Կը տարբերին սակայն անոնք իրենց վախճանին մէջ. մին՝ նւթական և երկրաշին, կը վերադառնայ նիւթին և երկրին. միւսը՝ հոգեկան և աննւթական՝ կը վերադառնայ յաւիտենականութեան, հոգեկան կեանքի աղբիւրին, Աստուծոյ:

Արդ, ո՞րն է կարեւորը և ո՞րը մեր ուշադրութեան արժանի առաւելաբար: Այն սնունդը և կեանքը՝ որուն ջօրերը խոտի նման են՝ թէ ան որ կը նայի յաւիտենականութեան:

Ո՞ր հացը — ան որ կը կերակրէ մահւ կանացու մարմինը, թէ ան որմէ ուտողը պաշտեան մի՛ մեռանիցի:

Ոմանց համար թերեւ աւելորդ թուի հարցումը և մտածեն իրենց սրտին մէջ թէ ո՞ր անմիտը կը թողու յաւիտենականը, նախընտրելու համար մահկանացուն: Սակայն եթէ նայինք մեր կեանքի իրականութեան, պիտի տեսնենք թէ ան մեծաւ մասով գրաւուած է հողին տանող հացին հե-

ԿԱՆՈՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Բ.

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒՆ ՊԱՅՏԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Յոյն փիլիսոփայութեան սկզբունքներու կիրարուծիւնը քրիստոնէութեան մէջ կը բղխէր Նոյնինքն փիլիսոփայութեան սկզբունքնէ: Սոկրատ, Պլատոն, Արիստոտել՝ հեթանոս Յունաստանի մէջ բոլորովին, այսպէս ըսենք, նոր կրօնի մը հիմնադիրները եղան, անկախ քրիստոնէութեան և պաշտամունքէ, ուղղակի մարդու բարոյական կեանքին, խղճմանքին զարգացման վրայ գնելով կատարելութեան հիմը: Շատ իրաւամբ ասոնք կը համեմատուին, կրօնից պատմութեան տեսակէտով, Թարայէլի մարգարէներուն հետ, ո՞րոնք քարոզեցին մի Աստուծոյ և ճշմարիտ Աստուծոյ, որ ամէն բանի սկիզբն է: Յունաստան այդ մեծ փիլիսոփաներու խօսքին և գործքին վրայ կը տեսնէր նոր կեանքի մը յայտնութիւնը, որ իր շատ կողմերով կը նմանէր քրիստոնէական կեանքին: Այս է պատճառը՝ որ այս փիլիսոփաներու միտքերը, Նոյնիսկ աւանդութեան անհաճեցող, կրնային յարմարիլ քրիստոնէութեան տեսական և գործնական կողմերուն, և իրր փաստ՝ ուժաւորել քրիստոնէական վարդապետներու տեսութիւնները: Զէ՛ որ Սոկրատին Դպրոցը նոր Աստուծոյ մը յայտնութեան պէտքը զգացուցած էր. չէ՞ որ այդ մեծ մարդիկը մաքուր կեանքի, արթուն խղճի, արդարութեան և ճշմարտութեան գաղափարները

տապնդումովը, ի հեճուկս միւսին՝ իրական կեանքի հացին:

Մտածենք քիչ մը մահուան մասին, որպէսզի զգանք անհատութեան կարօտը և փնտռենք այն հացը, որմէ ուտողը պաշտեան մի՛ մեռանիցի:

ՇԱՀԷ ՎՐԴԱ. ԱՃԼՄԵԱՆ

քարոզած և չհշտած էին և գրի առած էին զանոնք՝ գեղեցիկ ոճով մը. տարակոյս չկայ որ այս բոլորը շատ գիրութեամբ և շատ մեծ յարմարութեամբ կրնար կիրարկուիլ ի նպաստ Քրիստոնէութեան: Եւ օտուպիւ՝ ընդ լայն և ընդ երկայն գործածուեցան ատոնք մեր վարդապետներու պատրաստութեան մէջ՝ հայթայթելով անոնց համար մտաւոր պաշար մը, որ շատ սեղ զգալիութեամբ կը ֆիար անմարսելի:

Չուտ դաւանաբանական (dogmatique) ուսումնասիրու պատրաստութեան մէջ Հայ Եկեղեցւոյ վարդապետներ թէ և հետեւած են որոշ դրութեան մը, այսինքն՝ Աղեքսանդրեան Դպրոցին, Ս. Կիւրղի բանաձեւերուն, և հետեւորդ գուրս չեն ելած Տրիգերական Երեք Սուրբ Ժողովներուն գծած չրջանակէն, բայց շատ խնդրած են բեմը, լաւ ևս բեմական գրուածները, այդ նիւթերով: Այս երեսօթը կ'ենթադրէ՝ թէ անոնք միշտ դաւանաբանական պայքարներ մղելու հարկին մէջ գտնուած են մա՛նաւանդ քաղկեդոնականներու դէմ: Եւ իրաւի՝ ընդդէմ երկաբնակաց գրուածներու ահագին զէջ մը ունի Հայ մատենագրութիւնը: Եւ բեմն ալ զբաղած է ատոնցով՝ անշուշտ լուսաւորելու համար Ժողովուրդը, որ դաւանաբանական վիճաբանութիւններու հոսանքէն բռնուած՝ կը սպասէր որ բեմը գոհացում տայ իրեն՝ խօսքով ու գրչով:

Այս տեսակէտէն Հայ Եկեղեցւոյ վարդապետները, Բաղկեդոնի Ժողովէն ետքը, մինչև վերջին դարեր, նոյնիսկ մինչև Կոյտոյի ժամանակները, ստիպուած էին պատրաստուիլ վիճաբանական զօրանք պաշար մը ամրարկու և կը տեսնենք՝ որ Ունիթոններու ժամանակէն սկսելով՝ Լատին աստուածաբանութեան հրապոյնն ալ նոր զբաղումներ կը ստեղծէ Հայ վարդապետներու, որոնք հակառակորդին զէնքը կ'ուզեն գործածել իրենց Եկեղեցւոյն դաւանութիւնը պաշտպանելու և ջատագովելու համար:

Քիչ մը ուշագիր ընթերցում մեզ հասած այս գործերուն վրայ, քիչ մը լուրջ խորհրդածութիւն ընթերցումին ըրած տպաւորութեան վրայ՝ բաւական են ցոյց տալ՝ թէ Հայ Եկեղեցւոյ Բեմը ինչ գտնարուածութիւններէ անցած է, և անցուցած է մա՛-

նաւանդ խորագէտ զբաղեցնող, բայց քրիստոնէական գործնական կեանքի համար քիչ օգտակար չըլաններ. վասնզի գրեթէ բոլորովին նուիրուած է դաւանաբանական վէճերու:

Ընտանեկան և ընկերական կեանքի, տնտեսագիտութեան, Եկեղեցւոյ և Ժողովուրդի փոխադարձ յարաբերութիւններուն վրայ խօսող մասնաւոր գործեր չկան. բայց կ'են այս նիւթերուն հետ առնչութիւն ունեցող կանոններ ու քարոզներ, որոնց մէջ կը տիրեն քրիստոնէական Եկեղեցւոյն ընդունած և կանոնադրած սկզբունքները: Այնպէս որ, Հայ Եկեղեցւոյ վարդապետներ իրենց պատրաստութեան մէջ մասնաւոր աշխատութիւն մը չեն ըրած այս մասին (որ անշուշտ չէին ալ կրնար ընել, քանի որ ըմբռնութիւնը տարբեր էին այն ատենները), հետեւաբար պէտք չունէին օտար աղբիւրներէ օգտուիլ, ինչպէս որ, զոր օրինակ, կ'օգտուէին յոյն փիլիսոփայութեան՝ իրենց դաւանաբանական հմտութիւնը զօրացնելու և փայլեցնելու համար:

Վարդապետին ուսումնական պատրաստութիւնը ուրեմն, իր ընդհանուր գիծերուն մէջ, թէ և ճոխ կ'երևի և բաւական՝ ժամանակին պէտքերը գոհացնելու, բայց իսկապէս պզտիկ է այդ պատրաստութեան բոլորակը և միակողմանի: Այս մասին կարելի է որ մեղադրուին իրենք. այս է մեր գործը. ժամանակին ըմբռնութիւնն արդիւնքն էր այդ. բայց ինչ որ կը տկարանայ որչափ քննադատութեան մը առջև, սա՛ է՝ որ այդ պզտիկ բոլորակին մէջ մշակուած նիւթերն իսկ խալ մնացած և անմարտիլ եղած են. և այս երեսօթին ամենէն հզօր պապացոյցներն են այն բոլոր ձեռագիր և տպագիր գործերը, որոնց մէջ քիչ չեն չմշակուած և չմարսուած նիւթերու կոյտեր:

Նոյնիսկ հայերէն լեզուի տեսակէտով այս երեսօթը գիտուած ատեն՝ շատ դիւրին է հասկնալ թէ գոնէ Ե. դարուն գեղեցիկ հայերէն մը կար, որ կը տիրէր ինչպէս հիւանալի թուրքմանութիւններու, նոյնպէս հետեւողութիւններու և հեղինակուածութիւններու մէջ: Բայց այս գեղեցիկ հայերէնը, իր բովանդակ կազմակերպութեամբ, հետզհետէ կ'աւարուի և օտար լեզուներու

ազգեցութեան տակ կը կորսնցնէ իր նկատարագիրը, մինչև ներսէսհաններու և Գրիգորիսեաններու դարը, որոնց գրչին տակ Սուրբ Թարգմանչաց հայերէնը ուր կանոնաւորութեան փայլ մը կը ստանայայ. վասնզի, զոր օրինակ, Շնորհալիներ և Լամբրոնացիներ, շատ լաւ գիտած են մարտիկ իրենց նիւթը և երեւան բերել զբաղանդութեան նոր դարագլուխ մը, ուր վստահաբար կրնանք տեսնել՝ որ վարդապետին ուսումնական պատրաստութիւնը աւելի՛ հիմնական է և աւելի՛ գործնական^(*):

Վարդապետական ասպարէզի պատրաստութիւնը համար մասնաւորապէս կազմակերպուած դպրոցներ չկային, դպրոց բառին այն նշանակութեամբ, որ կ'ենթադրէ խնամաւ ծրագիր մը, ուսումներու որոշիւ տարիներու շրջանով մը: Բայց Դպրոցը՝ իբր որոշ գաղափարի մը, Աստուածաբանական՝ Փիլիսոփայական որոշ գրութեան մը արտայայտութիւն՝ կ'երեւի որ գոյութիւն ունեցած է: Թարգմանչաց զրական բովանդակ արդիւնքը՝ դպրոցի մը, Թարգմանչական աշխատութիւններու և ոսկի հայերէնի մը դպրոցին կիւրքը կը կրէ՝ ծաթեւ Դպրոցը փիլիսոփայական և աստուածաբանական բարեփոխուած գրութեան մը ներկայացուցիչը եղած է: Միջին դարը, մասնաւորապէս Կիլիկիոյ մէջ, Կաթողիկոսարաններով ու Վանքերով, թէ՛ մեկնողական, թէ՛ գրական և թէ՛ դաւանաբանական համագործութիւն մը կը ներկայացնէ. բացառիկ երեւոյթ մը, ուր կրօնական կարծիքներու և հայեացքներու համար աւելի՛ լայն հորիզոն մը կայ և միտումներ՝ եկեղեցական միութիւն մը յաջողցնելու քրիստոնէական յարանուանութիւններու մէջ, մեղմոցներով դաւանաբանական տարբերութիւններուն ու խտրութիւններուն վրայ դրուած շեշտերը:

Ուսումնավայրերը միմիայն վանքեր չէին. վանքի վանքերը իրենց ծագումով՝ աւելի մենաստաններ էին, ճգնաբաններ կամ օթեմաներ, քան իսկական ուսումնավայրեր կամ դպրեմանքեր, այլ հետզհետէ և շատ շուտ այս վերջին նպատակին ծառայեցին:

(*) Առանձին պիտի խօսինք քիչ ետքը այս ժամանակներու վանական - վարդապետական դրութեան վրայ, ատոր տկար կողմերն ալ երեւան բերելու համար:

Կաթողիկոսարաններ՝ ուսումնավայրեր ալ էին, վասնզի Եկեղեցոյ ամենէն գիտնական վարդապետներէն կը գտնուէին միշտ Կաթողիկոսի մօտ և այս պատճառաւ ուսումնասէր աշակերտներ կը գիմէին հոն, սորվելու և կատարելագործելու համար իրենց ուսումը: Կային անհատապէս գիտնական համարաւ ունեցող անձեր, եկեղեցական թէ աշխարհական, բայց ընդհանրապէս եկեղեցական անձեր, որոնք իրենց հաշուոյն զըզրոցներ ունէին անշուշտ:

Մեզ արեւիքցիներու համար շատ դիւրին է բաւական ճշգրտութեամբ ներկայացնել այդպիսի Դպրեմանքեր ու Դպրոցներ: Երեւակայեցիք՝ աշակերտաց բազմութեան համեմատ փոքրիկ կամ մեծկակ սենեակ մը, ուր աշակերտներ ծաւալատիկ նստած են քով քովի, պատին տակ, կաթաւ կամ ծիրաղի, փօսներ կամ միմեքաներու վրայ, կամ պարզապէս եղէգէ կամ պրտուէ խսիւներու վրայ. ուսուցիչ վարդապետը կամ վարժապետը նստած է սենեակին աւանդէն բարձր մէկ կողմը, որու առջև փեթախսքաւ մը միայն կայ իբր գրասեղան. աշակերտներ կարգ մը ունին հարկաւ, որոնք կու գան ոտքի վրայ կամ ծնրաղիւ, «առոտս» վարդապետ-վարժապետին ըսելու իրենց հաւատը:

Մենք գրտեմք՝ թէ դեռ մինչև վերջին ատենները, դպրոցական գիրքերը եկեղեցական գիրքեր էին: Հայերէն առաջին դասագիրքը, Քեթաւը կամ Այբեաբաբը՝ «Երեւակայի վաղ ժամանակաց», զոր, որչափ որ կրցած եմ հետազօտել, պէտք է վերագրել Անանիա Շիրակացւոյն (Է. դար), Պնակները, այսինքն՝ Ա — Բ — Գր տալու տակ, որ դեռ կայ գաւառներու մէջ, կ'երևի թէ շատ հին ծագում ունի և յատուկ էր վաղեմի ազգերու, բայց հաւանաբար Յոյներէ առցած է Հայոց: Ասոնք առաջին միջոցներն էին փոքրիկներու բուն սորվեցնելու. ետքը կու գար Դաւթի Սաղմոսը. Առաջին Կանոնը՝ «Երանեաւ», իբր առաջին դասագիրք, մնացած կանոնները իբր երկրորդ դասագիրք և հետզհետէ եկեղեցական մասեաններ իրարու կը յաջորդէին: Նախքան վերջին գիրքը կը համարուէր հին դպրոցին մէջ. Ս. Գիրքը եկեղեցական պաշտամունքի սահմանուած ընթերցումներով կ'աւանդ-

ուէր աշակերտներուն: Եկեղեցական պաշտամունքի երգեր և Շարականներ կը կազմէին երաժշտութեան զասը:

Ասորի գպրոցներու ծրագրին պարզ հետեւողութիւն մըն էր այդ, Վասնզի Ասորիներու մէջ ալ «Բեօթթօն» (ասորերէն Աստուածաշունչին անունը, որ կը նշանակէ պարզ [թարգմանութիւն]) էր առաջին գիրքը, որ կը տրուէր գպրոցականներուն ձեռքը. ասոնք Սաղմոսէն կը սկսէին կարգալուսանիլ՝ ապա կ'անցէին Նոր Կտակարանի և Հին Կտակարանի ուրիշ գիրքերուն, և վերջապէս Ասորի և Եռյն Եկեղեցիներու Հայրերու գործերուն: Ընթերցանութեան վարժապետները կը սորվեցնէին իրենց աշակերտներուն Արիստոտէլի հինգ ստորագութեանց համեմատ որոշիկ տարբեր ասացումներու նախադասութիւնները, ձայնը արձրացնել կամ ցածցնել՝ իմաստին համեմատ ձայնելէլ ընելով: Այս վարժութեան համար, ըլլալ տողին վրայ, ըլլալ բառերուն վերը կամ վարը, նշաններ կը դնէին. ասոնք եօժ ըսուած կէտեր էին կամ կէտերու խումբեր: Այդ շնչտեղի երկու խումբի կը հետեւէին՝ «բառաբանական եօժ» եօժեր եւ հոնեսրակական եօժեր» (La Littérature Syriacque, par R. DUVAL, 2ème éd., Paris, 1900, p. 69).

Աւելի բարձր ուսումներու համար աւելի համալուար վարդապետ-վարժապետներ պէտք էր գտնել. և ինչպէս ըսինք, ասոնք կը՝ գտնուէին Կաթողիկոսարաններու և նշանաւոր վանքերու մէջ, նշանաւոր իրենց Դպրեմանքով. հոն է որ վարդապետը կամ վարդապետցուն կը պարապէր աստուածաբանական-փիլիսոփայական ուսումներով, միշտ այն բոլորակին մէջ, որ զծուած էր իր առջև: Պէտք է ըսնլ՝ որ Կաթողիկոսարաններ և վանքերէ կամ Դպրեմանքերէ դուրս եկող վարդապետներ կը բաւէին Եկեղեցւոյ պէտքերուն, բայց անոնք՝ որոնք ուսման համը առած՝ կը փախաքէին աւելի ևս հմտանալ, կը վազէին արտասահման, Ե. դարու մէջ ասորական և յուսնական զպրօցներ, և ետքը միայն յուսնական: Անանիա Շիրակացի տեղէ տեղ փոխադրուեցաւ, իր ուսումը կտառելուգործելու համար. վերջապէս Տրապիզոն՝ Տիւքրիկոս գիտնականի մօտ ութը տարի մնաց,

համարողական և չափական գիտութիւնները իւրացնելու համար. Ստեփանոս Սիւնեցի՝ Դուհայ Կաթողիկոսարանէն ետքը՝ Մաքրիսացւոց վանքը գնաց, Սողոմոն վարդապետը քով, և վերջապէս Բիւզանդիոն առաւ իր ընտելը. հոն սորվեցաւ յունարէն և լատիներէն. ապա գնաց Աթէնք և Հռոմ իր ուսման պաշարը շտցնելու և զօրացնելու համար: Միսթար Գօշ, Մեծ-Վարդապետը, ծպտուելով վանքէ վանք պտտեցաւ մինչ և Սև Հեռ:

Մատենադարաններ կ'ամ «Արկիդ գրոց» միայն Կաթողիկոսարաններու և վանքերու մէջ կ'արելի էր գտնել այնչափ որչափ պէտք էր բարձրագոյն ուսումներու համար: Պատմական ինչ ինչ տեղեկութիւններ ալ կան, որոնց մասնաւոր ուշադրութիւն պէտք է դարձնել՝ կարելի եղածին չափ ճշգրտութեամբ համար նախնեաց հասկացողութիւնը վարդապետին պատմասութեան մասին և ըմբռնելու համար այն պատճառները, որոնք, ինչպէս կը կարծենք, ստեղծած են վարդապետական աստիճաններու հիգիւցական արարողութիւններով տըշուութիւնը: Եկեղեցականութեան մէջ սին յաւակնութիւններ սկսած էին ծալ տալ. անուն և համբաւ ունեցող վարդապետ-վարժապետներ իրարու նախանձը կը գրգռէին. մանաւանդ ասոնց աշակերտները նախատինքի և թշնամանքի կը հասցնէին այդ նախանձը՝ իրարու զէմ յոխորտալով, թէ իրենք աւելի ուսեալ, աւելի գիտնական վարդապետներու աշակերտներ էին:

Սարգիս Շնորհալի (ԺԲ. դար) իր Կաթողիկեայց Մեկնութեան մէջ տեղ տեղ անգրագործած է այս խնդրին վրայ և իր խօսքերը այնքան արժէքաւոր են, որ կրնան ընդհանուր գաղափար տալ վարդապետութեան վրայ, որ, ինչպէս կ'երևի, կրօնաւորներու = վանականներու սեփական տօնաւոր մը, զիրք մը եղած է արգէն և քիչ ետքը բոլորովին պիտի նուիրագործուի այս առանձնաշնորհումը՝ շնորհիւ Տաթևու Իրպրոցէն ձեռնած չորեքսասան աստիճաններու ծիսական հաստատութեան:

Արսալուսած Լաւո Շարքաթերթէն, 1906
(Շարունակիլի 2)

ՎԵՐԱԴՆԵՐ

Քեզի կուգամ, յոգնած, տեսում,
Պանդուխտն ինչպէս կը գառնայ տուն,
Կրակներով սիրեն իր լեցուն,
Եւ կամ տղան՝ որ մութին մէջ սարսափահար,
Կը կարկառէ քեներն իր մօր:

Մազլցեր եմ տարիներով, լեռներէն վեր,
Հսպասելով միշտ որ բացուի
Երկինքն ամբողջ գլխուս վերել:
Կեանքի գինին աւազներու ծոցն է քափեր,
Դուն միայն, ու չափ կենդանի,
Կրնաս քաղցն իմ յաղթահարել:

Գիշերիդ մէջ նուիրական, ուր կը շողայ
Մերկասեսիլ նեմատութեան փայլակն արդար,
Թող խաղաղին ու քաղցրանան
Վիշերս հազար,
Ողկոյզն ինչպէս կամարին տակ
Որքատունկին:

Տեսեր եմ ես դէմքը վիշին,
Տառապանքէն աչքերս բաժակ արիւնածոր,
Հոգիս կաթիլ մը արցունքի,
Բոց մը չինչպէս գիշերուան խոր:

Կ'ուզեմ բացուիլ,
Օրերուն ալս նորահանդէս,
Զատուիլ մահէն
Ու բաժնել մահը մահուան հետ,
Եթէ կաթիլ էութենէդ հոգիս խոր,
Կաթիլ մը նոր:

Վ.ՏԱՐՍՆԳԻ

ՏՈՒԻՐ ԻՆԾԻ, ՏԵՐ

Տուիր ինծի, Տեր, ձիրքեր բազմալար,
Կրակներ արծարծ, տեղերու հազար,
Եւ անոնց կարգին՝ շնորհն արցունքին:

Կուժի պէս կոտրած, սիրս է տրամահար,
Երազներս աղուոր, հաւերու նրման,
Տակաւին երէկ, գացին, հեռացան:

Խոնքերս կը դողան հովերէն աւանան,
Ինչ որ ունէի իբրեւ ոյժ, հաճոյք,
Այլեւս չըկան:

Մոխիր ու արցունք մընացին միայն,
Յուսն ալ նորոգուող կսկիծ անդաման,
Արցունքովն այն յորդ՝ զոր ինծի տրիր:

Իբրեւ բալասան օրերուն դէմ չար,
Կուլամ այս գիշեր երազներս բոլոր,
Այլեւս հողմահար:

ՎՏԱՐԱՆԴԻ

ՆԱՀԱՊԵՏ ՔՈՒՋԱԿԻ ԱՆՄԱՀ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԷՆ

Յաւուրն ի հազար պահուն, տէր, փրկէ ի մարդոյ շառէն,
Մարդոյ շառն այնչափ չար է, որ գազանն իրմէն կու փախէ,
Ջառիւծն ի զէնքիլ դրած, — գազանաց զլխաւորն է —
Արծիւն ի հավան ելեր ու մարդուն անէն կու վախէ:

Հոգիս ի մարմնոյս ելաւ, նա նստայ առջեւն ու լացի,
«Այ հոգի, դու ո՞ւր կ'երթաս, երբ քեզմնով եմ ես կենդանի»:
Հոգիս մարմնոյս ասաց. «Ես զքեզ խիկար կու գիտիի.
Երբ տունն ի քակել առնու, տէրն ներսն այլ ինչ բան ունի»:

Աշխարհս է ի ծով նման, ով որ գա՝ անթաց չի մնայ:
Յայս ծովս ես ի նաւ նստայ, զնաց նաւս ու ես չիմացայ,
Յեղքս մօտեցել է նաւս, կու վախեմ՝ քարի դիպնոյ,
Քակտի իմ աղուոր շինէւածս, ու տախտակս մեկմեկանայ:

Ձորս. բան խրատ առ յինէն, որ զամէն աշխարս քեզ արժէ.
Ջայլոյց մեղք դու մի քններ, զբոյդ երակ մտօքդ անտիճէ.
Ձկատուած մօտ ի քեզ դու տես ու զմահու օր դու յիշէ.
Ձխրատդ ի սրտիդ տնկէ, զքեզ յամէն չարէ սա պահէ:

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԲԱՆ ՇԱՀԱԻԷՏ ԵՒ ՕԳՏԱԿԱՐ ԱՄԵՆԱՅՆ ՄԱՐԴԿԱՆ

ՅՈՒՂՎԱՆՆԵՎ ԳՒՌԻՆՆԵՐ

ԺԿ. գարու առաջին կիսուն ծաղկող մի քանի կրօնաւորներէն մին է Յովհաննէս Կառնեցի: Ան ունէր ինքնատիպ կեանք, և ջերմ քարոզիչ մըն էր հաւատքի և բարոյականի: Զեռագիրներու մէջ իր անունով կը գտնուին չարք մը գրուած քնիւր: Քանի մը տարի առաջ հրատարակած էինք անոնցմէ մին «Արատ Կրօնաւորաց» խորագրով (Սիոն, 1953, էջ 318—321): Ներկայ գրութիւնը, օրինակուած Ս. Աթուռոյ թիւ 732 և 792 ձեռագիրներէն, ունի պարզ և դիւրամատչելի ոճ, և զուրկ է ուղարկուած արտայայտութիւններէ:

Արդ՝ որ ցանկայ և փափաքէ անանց կենացն և անվախճան փառացն՝ հաստատեցէ զկեանսն յայսմ աշխարհի և զանց աւրացէ աստէն զփառս անցաւորս:

Որ ցանկայ դրախտին փափկութեան՝ աստ մի փափկասցի մարմնով:

Որ կամիցի ապրել ընդ հրէշտակսն՝ աստ մի նստցի ի հրապարակս:

Որ սիրէ սրտիւ զՏէր Յիսուս՝ աստ տնքակ մնացէ ի նման(ց)է անարատ սրբութեամբ:

Որ փութայ մտանել ի յառազատսն լուսոյ՝ աստ բառնայ ընդ ինքեան զիւզն ողորմութեան:

Որ երկնչի յանվախճան որդոնցն՝ աստ մի յաճատեցէ լիզուաւ զեղբայր իւր:

Որ զարհուրի ի բորբոքեալ բոցոյն՝ աստէն զբոց նախանձու շիջուացէ յիւրմէ:

Ով որ վախենայ յարտաքին խաւարէն՝ աստ ընդ խաւար միզաց մի շրջեսցի:

Ով երկնչի ի լալ աչաց և ի կրճտել աւտամանց՝ աստ մի ցամաքեցուցէ յաչաց իւրոց զվտակա արտասուաց:

Որ սարափէ յաններկի տանջանաց՝ աստ լացցէ անդադար ի տուէ և ի զիշերի:

Որ զողայ յաններկի պատուհանէն՝ աստ մի ժտեսցէ զօրհանապազ:

Որ կամիցի երթալ զերկայն ուղին՝ աստ պատրաստեսցէ զպաշար ճանապարհին:

Որ կամիցի անդատ և անդատապարտ մնալ ի դառն և յահեղ դատաստանի՝ աստ մի գատապարտեցէ զեղբայր իւր:

Որ պարտական է իւրում Տեառն բիւրքանքարոյ՝ աստ թողցէ իւր նմանոյն զյիսուն և զհարկուր:

Որ կամի ընդ չարութիւն աշոցն անցանել յերկինս՝ աստ խնդրեսցէ ի Տեառն իւրմէ զօգնութիւն:

Որ ցանկայ անանց պատկին՝ աստ համբերէ ամենայն վշտաց և նեղութեանց:

Որ կամիցի զերծանել ի բոցածաւալ ձուլէն՝ աստ ծովացուցանէ զաչս իւր արտասուօք:

Որ կամիցի անվաւ և անվաւ զգետն հրեղէն՝ աստ յաճախէ ողորմութիւն:

Որ ցանկայ մտանել յանվրէպ վայելչութիւնն՝ աստ մի հեղգացցի(ն) երթալ ի անս հիւանդին:

Որ յօժարէ լսել զձայնն երանաւէտ, որ առէ՝ ազնիւ ծառայ բարի և հաւատարիմ, աստ մի խցցէ զանկանսն ի խնդրողացն զողորմութիւն:

Որ ախորժէ զայն ժառանգէ զոր ակն ոչ ետես և ունկն ոչ լուաւ, աստ զեղբրեսցէ անդադար հայցմամբ:

Որ կամենայ ըմբել յաղբերէն կենաց՝ աստ մաքուր և անարատ կացցէ յաղտեղի ցանկութեանց:

Որ կամիցի մտանել յանտրտում հարսանիսն՝ աստ յօրինէ զհարսնարանին:

Որ փութայ յազենալ երեւել փառաց Փրկչին՝ աստ արգարանալ ջանայ ի մեղաց:

Որ կամենայ քաղցր և ախորժ լսել զբարբառ փողոյն՝ աստ մի արասցէ անտես զձայն օտարաց և կարօտեղոց:

Որ կամիցի յամպս օգոց վերանալ ընդ առալ Տեառն՝ աստ յառաջեալ կանխեսցէ ընդ առաջ աղքատաց:

Որ զարհուրի ի բանիցս Տեառն՝ աստ ժրասցի առնել զհաճոյս կամաց Տեառն իւրոյ:

Որ ակն ունի զալստեան Տեառն իւրոյ հարսանեացն՝ աստ արթուն կացցէ ի յերեւոյն, ի մէջ գիշերին, ի հաւախօսին, և յառաւօտին. այս է ի մանկութեան, և յերիտասարդութեան, և յալեոթութեան, և ի ծերութեան:

Որ կամենայ դասակից լինել 'հրեշտակաց' աստ մի ակորթեցնէ նստել ի հրապարակս մարդկան: Զի հրապարակն ազբիւր է մեղաց, և հրապարակասիրութեամբ ոչ գերածանխ ի մեղաց, ասէ Սողոմոն:

Արդ, ով հղաբար իմ, իմաստուն մտօք իմացարուք զոր տուցի սակաւութ. և զոր ասելոց եմ կարճառօտիւ, պահեա առ քեզ [զ]խորին խորհրդով և հոգայ:

Զի, որ աստ ոչ հոգայ վասն մեղաց իւրոց՝ անդ հոգայ ի հուր գեհնին, ուր ոչինչ օ[գ]յալ է:

Որ աստ հեշտ և փափուկ կայ՝ անդ չառաչար տանջի անհուն հեծութեամբ:

Որ աստ անխորի խնդէ զորովայնն անյագաբար՝ անդ խաշի և մաշի անմխիթար:

Որ աստ յլովզ զմայլի գին[ւ]ով՝ անդ կաթիլ մի ջրոյ ծարաւի:

Որ աստ յորանայ զցայտ և զցեղեկ դանդաղ յեղեղ քնով՝ անդ անքուն որդանցն վտանգի տապնապեալ:

Որ աստ ծիծաղի անյագ և անառակ՝ անդ լայ և ողբայ մերկ և խաղառակ:

Որ աստ պարծի քաջախօսութեամբ՝ անդ պագանծի յանդիմանութեամբ:

Որ աստ սովեալ է պահօք՝ անդ զովեսցի ամենայն սրբովք:

Որ աստ սովորեալ է յանիծանել՝ անդ լսէ զլինէն երթայք անիծեալք:

Որ աստ կրօնիքն կեղծաւոր լինի՝ անդ ընդ մէջ հատանի և ընդ անհաւատն խառնի:

Որ աստ խռովարար է և ռիսակալ՝ անդ զատարտութեն ժառանգեսցէ:

Որ աստ բարձրայօն է և ամբարտաւան՝ անդ իջանէ ի խորրս հնդցին:

Որ աստ մախայ ընդ աշխոյ բարեկեցութիւնս՝ անդ չառնու զվարձս վաստակոց իւրոց:

Որ աստ դանդաղկոտ է յաղօթս՝ անդ որոշի ի սուրբ յաղօթականացն:

Որ աստ անխորի է ի մեղս՝ անդ մտանէ ի տուգանս և ի տանջանս:

Որ աստ հարկանէ զմարդ կամ զանասուն անողորմ՝ անդ հարկանի հրեղէն գաւազանաւ:

Որ աստ կշտապնդի կերակրովք՝ անդ կշտամբի ի հրեշտակաց:

Որ աստ չապաշխարէ զիւր չարխն՝ անդ փակին դրունք ապաշխարութեան:

Որ աստ ոչ բառնայ գրեռն և զկարիւրս զմաց՝ անդ բառնայ զբոցն բորբքեալ:

Որ աստ ոչ վաստակէ ի բարխն՝ անդ ոչ վաշիչէ ի խոտացեալ բարխն:

Որ աստ ոչ ընդունի զօտարս, զորբս և զայրիս՝ ոչ մտանէ ի յարկն հանգստեան: Որ աստ փակէ զգուծ իւր ի անանկաց և անյարկաց՝ անդ փակի նմա դուռն առաւատին:

Որ աստ մարտաւանէ և սնափառէ՝ անդ կորանայ և այրի ի հուրն անչէջ:

Որ աստ չհոգայ վասն մեղաց իւրոց՝ անդ հեծեալ կոծի դառն հեծութեամբ:

Որ աստ զանձն իւր պրգար կարծէ՝ անդ ընդ կեղծաւորսն ի հուրն անկանի:

Որ աստ զմեղս ընկերին իւրն չհաճարի և ցաւակցաբար ապաշաւեցէ՝ անդ ընդ նոսին պարտաւորի:

Որ աստ աշխոյ մեղս բարբառէ և կամ հրապարակէ՝ անդ անգրին հրապարակին դատապարտի:

Որ աստ չտայ զչահիւն [զհաշիւն] ընդ ոսոխին՝ անդ չկարէ զերծանել ի գոտաւորէն:

Որ աստ զօր մահուն մոռանայ՝ անդ պաշարեալ տանջին զնա անողորմ:

Որ աստ ցասկոտ է և բարկացող՝ անդ բարկութիւն Աստուծոյ կայ և մնայ ի վերայ նորա:

Արդ, ով որդեակք իմ, զգուշացարուք իմաստութեամբ և փախերուք յամենայն փոքր և ի մեծամեծ սղաւանաց. վասնզի այսօրքիւք ամենայնիւ սատանայ պարտէ զամենեւեան:

Արդ, որդեակք, մի գրօնուր արեղաւանս այսօրքի և մի մոռանար զծաղումն արեղաւանն արգարութեան:

Մի ընկենուր ի մտաց քոց զժամ վախճանին քո և մի հեռի համարեր զօրն անագին և զպատախաճառութիւն ըստ գործոց:

Մի վստահանար յանցաւոր կեանս աշխարհիս և մի պատրիկ խաբեբայ երեւելօք կենցաղոյս:

Մի տար դու աշաց արտասուաց և մի պակասեցին ի քէն պաղատանք վասն սխալանաց քոց:

Մի գաղարիկ յաղօթից և մի գանդաղեր ի բարեգործութեանց:

Մի լինիր յոյլ և ծոյլ և մի սովոր
բացիս լինել անձնադիր և փափակաց։

Մի զբոլեցես զմեզ օտարաց և մի
փոքր և թթիվ և համարիր զյանցանս քո։

Մի ասիր զուսմեքէ, և մի բնաւ զուսմեքէ։
Մի խօսիր զայն որ ոչ է քեզ յօգուտ և

մի լսեր զայն որ ոչ է քեզ շահ և ոչ Աս-
տուծոյ ընդունելի։

Մի խօսեսցի բերան քո զգործս որդւոց
մարդկան, և զմեռած մարդն մի բամբասեր։

Մի հեղգար ի տքնութեան և մի ձանձ-
[ը]անար ի մտաւոր ազօթիցն։

Մի լինիր վաշխառու, և փոխատու աշ-
խարհականաց։

Եթէ եկեղեցական իցես մի օթիր ի տօնս
[տունն] աշխարհականաց, առանց ընկերի։

Մի ստանար քեզ քոյրգիր, և մի սնաւ-
մայր, և մի մայրգիր, և մի խոստովանա-

ղուսոր։

Մի ծածկեսցիս ընդ այլ ի ներքոյ միոյ
կարպետի, և մի զիցես զլուխ ընդ այլում
ի վերայ բարձի միոյ սնարին։

Մի բամբասիր զօք ընդ առն բամբա-
սողի, և մի բարկանար ընդ առն բարկա-
ցողի և զայրացկոտի։

Մի զններ զգէմականանց, և զգեղ պատ-
կերաց արուաց։

Մի անիր մտաւ զվարս աշխարհակա-
նաց, և մի ստանար քեզ ոսկի և արծաթ
ազահութեամբ։

Մի լինիր հպարտ և ամբարտաւան, և
մի անցանէ զքե ժամանակ աղօթից քո։

Մի արհամարհեսցես զփոքր և զմեծ ոք,
կամ զխեղ, կամ զլսև, կամ զկոյր, կամ
զկաղ, կամ զհրահողոտ, կամ զայլ ոք
յայսպիսեաց ի մարդկանէ։

Մի երգնուր սուտ կամ իրաւ, և մի
զնիցես ականջ անոցիկ որ զրուցեն զմեզս
այլոց սուտ և կամ իրաւ։

Մի պատուհասակած արանցես զծերս
կամ զպառաւունս և կամ զայլ ոք ի տկա-
րագունից։

Մի խրատեր զմարդ ոք հպարտ և զիշ-
խան։

Մի ընկենուր օռաջի մարդոյ խուխ կամ
խըլիք, և մի ձգտար ձեռօքդ, և մի հպար-
տանար ոսկերք անձինդ, և մի յօրանջնա-
ցին բերանաբաց իբրև յիմար։

Մի սովորիր ննջիլ ի տուն և ի գլխերի,

և մի յաճախիր ի միս և ի գինի, զի այն
ուսկացէ կերակուր և ոչ եկեղեցականաց,
ի հաց ուտելն մի ձայնեսցէ բերան քո, և
մի ծափծափեսցեն ատամունք։

Մի լինիր զիմադարձ և բամբասող իշ-
խանաց և ձեռնաւորաց։

Մի լինիր ծոյլ և հեղգուծեամբ գործեր
զգործ տէրունի։

Մի առնուր զայլոց եղեալ, և ոչ զօտա-
րաց բանալ։

Մի մոռանար զկատարած, այլ զիր ա-
ռաջի աչացդ զձայն անհղ զաբրիէլեան փո-
ղոյն, և զկոչումն առաջի անաւոր ատենին
Բրիտանի։

Ած զմտաւ զանաշառ դատաստանն, և
զանկաշառ դատաւորն, զքննութիւն դա-
տաստանին և զհատուցումն ըստ գործոց։

Համատարած ծովն հրդեհմամ և զըն-
թաց հրդէն գետոյն։

Ջարձարծումն կայծականց և զբարկու-
թիւն բորբոքեալ բոցոյն։

Ձձայն ատմաւորն որ ասէ թէ Ոչ գի-
տիմ զձեզ. և զանդարձ ճանապարհն ի
խաւարն արտաքին։

Ձանդադար լալ աչացն, և զանհանգիստ
կրճրտումն ատամանցն։

Ջատատկութիւն սառնամանեացն, և զա-
հագնութիւն անքուն սրբանցն։

Արդ, ով եղբարք, զմտաւ ամէք զայս
ամենայն, և զաղցաւոր կենցաղս ձեր աշ-
խարհեցէք։ Վայ տուք անձանց և եղուկա-
սացէք ձեզ, ջանացարուք և հնարեցարուք
զերծանիլ յայնմ ամենայնէ։

Արդ, ով եղբարք, հրաժարես յամենայն
մեղաց և ի չարեաց։ Աստ ջանայ, աստ
ճգնեալ, աստանօր հաշտեցոյ ընդ քեզ զՏէրն
քո, և ապրիցիս յայնմ անպնդութենէն։
Դանդիլ այն կեանքն սակաւուց է, և տշնո-
ցիկ է փառքն և պսակն որ աստ վաստակին։

Եւ արդ եթէ կամիս զերծանիլ յայնմ
ամենայնէ որ լինիեցէ, և և հասանիլ խոս-
տացեալ բարեացն, զու զգոյշ լիր խորհր-
դոց, բանից և գործոց, և փոխանակեա
ընդդէմ զնեղով չարեացն զբարիոն. ընդդէմ
մեղացն՝ զարդարութիւն, բարկանալոյն՝
զհեղութիւն, անդամութեան՝ զհանդար-
տութիւն, թշնամեացն՝ զբարեարարութիւն,
անհնազանդութեան՝ զհնազանդութիւն,
ստահակութեան՝ հաւանութիւն, անժուժկա-

լուծեան՝ զժողովակույթիւն, յիսակալու-
թեան՝ զառօրսակալութիւն, նախանձուհի՝
զբարեկամութիւն, ատելութեան՝ զսէրն,
դառնութեան՝ զքաղցրութիւն, դատար-
կութեան՝ զաշխատանքն, պարապ կալոյն՝
զգործակալութիւն, մեղմխաւանացն՝ զպար-
զամտութիւն, խարդախանացն՝ զմիամտու-
թիւն, ծիծաղելոյն՝ զլալն և զարտասուելն,
անյուսութեան՝ զյոյսն, արտամութեան՝ զու-
րախութիւն, ի փորձութիւնսն՝ զերկայն-
մտութիւն, ի վիշտսն՝ զհամբերութիւն, ա-
ղահուծեան՝ զչափաւորութիւն, քնչախ-
րութեան՝ զանճշութիւն, փառասիրութեան՝
զարհամարհանս, պատուասիրութեան՝ զան-
պատուութիւն, թերահաւատութեան՝ զհա-
ւատածաբարութեան՝ զքաջութիւն:

Չայս բանս խրատու արասցես ըստ կարի
քու, և ուսուցանես արթոժողացն զսա,
և զայսն զոր ոչ գրեցի: Մի հեղգասցիս
յամենայն բարի վաստակոց. քանզի սա-
կաւ բանքս յիշատակ են մեծամեծ պատ-
ուիրանացն Աստուծոյ:

Հրատ. Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

ՆՈՒՇՐԷՎԱՆ ՔԱՎԱՌՈՐԻ ԽՐԱՏՆԵՐԷՆ

1. — Անճանհան մարդը ինձմէ հեռու պոնեգեղ:
2. — Բանգէ մարդը դէմ անպատեմ խոսք մի՛ խոսի:
3. — Քիչ խոսացեղ եւ անելի կատարեցեղ:
4. — Ով որ խոսա կը սիրէջպն խոսեցեղ:
5. — Չեր հոգիւն՝ ձեր մարմինքն ծառայ մի՛ րնէ:
6. — Օսար՝ մարդու քան մէջ քանտիւրութիւն մի՛ րնէ:
7. — Այս կեանքը շատ սիրող մարդեր մի՛ սիրէ:
8. — Մարդու եւ կնոջ, կամ ծառային եւ սիրոջ միջեւ բանասիրութիւն մի՛ րնէ:
9. — Թագաւորին հանդէպ զոչոյ կեցեղ. թեպէտեւ ան խոսեցի, դուք մի՛ համարձակի:
10. — Ովք բանէր ձեր արհիւ մէջ չկալ զայն լեզուով մի՛ խոսի:
11. — Երեսարարութեան ժամանակ ծերութիւնը մի՛ս րեւի:
12. — Չեր քեանմին խիստ մի՛ արեւմտեցեղ:
13. — Չեր իտրեղակիցը բարեութեան ժամանակ փորձեցեղ:
14. — Չայն քնկիւն քանցեղ որ անգի ցաւակից կ'ըլլայ:

ԳՐԱԽՈՍՆԵՐՆ

“ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՄԲ 562 ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ”

Ն Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ՀՐԱԶԵԱՑ ԱՃԱՌՆԱՆ — Երեւան — 1955, էջ 655

9. — Սարտեհն: Աճառեան չի յիշատա-
կեր այս լեզուն, որ կը խօսուի Սարտինիոյ
մէջ և ունի շատ մը բարբառներ: Լօկուտու-
րիականը կամ Նուորիականը՝ կեդրոնական
մասին մէջ, գաւթիտանիականը՝ հարաւային
շրջանը, կուլուրիականը և սասարիականը՝
հիւսիսը: Այս վերլինները մեծապէս խա-
ւաղանացած են և Գուրիքայի հարաւային
բարբառներուն հետ շփման մէջ են: *Seno*
P. E. Guarnerio, Il dominio sardo, Rev.
dial. rom.ի մէջ, III, 1911, էջ 192–231;
G. Bottigliani, Studi sardi, Rassegna critica
e bibliographica (1913–1925), Rev. Lingu.
rom. II, 1926, էջ 208–262; M. L. Wag-
ner, La lingua sarda, Berne, 1950; A.
Meillet & M. Cohen, L. M., էջ 49, 74:

10. — Գաղթածին լեզուներ: Աճառեան
չի յիշատակեր այս իւրայատուկ լեզուները:
Բորթուգալիէնը, սպաներէնը և Ֆրանսի-
էնը յարաբերութեան մէջ մանելով բնիկ
կամ ներածուած (Անթիլիան) լեզուներու
հետ, ծնունդ տուած են զանազան խառ-
նածին լեզուներու, որոնցմէ շատերը քա-
ւական լաւ ուսումնասիրուած են: Սափելի
– բորթուգալիէնը՝ Կանաչ Հրուանդանի և
Բորթուգալիական Կուրիիոյ, Սէլլանի մէջ
խօսուող հնդիկ – բորթուգալիէնը՝ գաղ-
թականներու շառաւիղներու կողմէ, Գու-
րաւայի խափշիկներու *papiamenton*, Հա-
յիթիի, Մարիս կղզիի գաղթածին լեզուները
և այլն: Վերջապէս, պէտք է յիշատակել
նաև մասնաւոր լեզուները, այսօր անհետա-
ցած, որոնք կը գործածուէին Միլերիկականի
նաւահնդիստներուն մէջ. ասոնք կը կոչուին
Սապիր կամ *lingua franca*. ասոնց մէջ Ֆրան-
սերէն, խալիբէն, սպաներէն տարբը կա-
րհոր տեղ մը կը գրաւէ: *Seno H. Schu-*

chardt, Kreolische Studien, 1882–1890; L. Hjelmslev, Relations de parenté des langues créoles, Revue des Etudes indo-européennes, I, (1938), էջ 271–285; C. Baissac, Etude sur le patois créole mauricien, Nancy, 1891; Gobl, Rev. de lingu. rom., IX, 1933, էջ 336; S. Sylvain, Le créole haïtien, Paris, 1936; Ch. Fernand Pressoir, Débats sur le Créole et le Folklore, Haïti, 1947; A. Fokker, Het papiamentu of Basterd-Spaans der West-Indiese Eilanden, Tijdschr. voor Nederl. Taal en Letterkunde, 1915, էջ 54–77; H. Schuchardt, Die Lingua Franca (Z. f. roman. phil. XXXIII, 1909, էջ 441–461); Marcel Cohen, Le parler arabe des juifs d'Alger, Paris, 1912, էջ 411–414; A. Meillet & M. Cohen, L. M., էջ 52, 76:

Ժ. — Պալթիկ-պլաւական (կամ Լիթթո-սլաւական ճիւղ): Եւրոպայի մեծագոյն հնդեւրոպական ճիւղը պալթիկ-սլաւականն է, որ կը բաժնուի երկու մասերու՝ պալթեան և սլաւական: Երկուքը շատ մը կէտերով իրարու նման են, օրինակ՝ հոլովումը, հնչարանութիւնը, նախադասութեան յօրինումը քը, աւելի հնազանդ ձև մը կը ներկայացնեն քան թէ յունարէնը:

1. — Պալթեանը, որ կը կոչուի նաև Լիթթական, կը տարածուի Պալթիկ ծովի արեւելեան և հարաւային կողմերը. ոչ ընդարձակ տարածութեան մը վրայ: Կը պարունակէ հետեւեւ լեզուները.

ա) Լիթուաներէն, որ մասնահարգութեամբ ծանօթ է մեզի 1547 թուականէն, Լուսիւրի Քրիստոնէականով, բայց հակառակ իր նուութեան, տակաւին այսօր ալ վաղնջական լեզու է: Լեզուարաններ աճող մէջ կը գտնեն շատ անգամ վիտայական հնդկերէնի և հոմերական յունարէնի համապատասխան ձեւեր, նոյնիսկ արեւելիկներ՝ զորս փրական միջնոցներով վերականգնած են իրեն հնդեւրոպական նախալեզուի ձեւեր: Օրինակ՝ լիթուաներէն *esti* = սանսկրիտերէն *āsti*, յունարէն *ἐστί*, սէ, լիթուաներէն *gyvas* սկին-գանիս (կարգաւ *givas*) = սանսկրիտերէն *jīvas*, լատիններէն *vivas*. աւելի հնաճե են յունարէնը, սանսկրիտերէնը և լատիններէնը: Այս հարգամանքը ուշագրութեան արժանի է անոր համար, որ Լիթուանիան կը համարուի հնդեւրոպական ցեղի նախահայրենիքը: Քերականական կազմութիւնը շատ փոխ-

ուած է, մասնաւորապէս բայը: Լեզուն է պիլոուսներէն փոխառութիւններով: Տես F. Kurschat, Grammatik der litauischen Sprache, Halle, 1877; A. Senn, Litauische Grammatik; F. Specht, Litauische Mundarten, 2 հատոր, Leipzig, 1920–1922; A. Sals, Die Žemaitischen Mundarten, 1930; G. Gerullis, Litauische Dialektstudien, 1930:

բ) Լիթթերէն, ծագած է լիթուաներէնէն և անոր նորագոյն ձեւն է: Աւանդուած է մեզի գրեթէ նոյն թուականէն: Լիթթերը կը բնակէին Լիթուանիոյ հիւսիսային մասին մէջ, հոն ուր Ֆինները կը բնակէին. ուստի, կը կարծուի թէ անոնք նախկին Ֆիններն են, ապա հնդեւրոպականացած՝ լիթուաներէնի ազդեցութեամբ: Տես J. Endzelin, Lettische Grammatik, Heidelberg, 1923; Mühlenbach-Endzelin, Lettisch-deutsches Wörterbuch, Riga, 1923–1932; A. Meillet & M. Cohen, L. M., էջ 79:

գ) Լիթ Բուսերէն. Բուսիւրոյ հին լեզուն էր և մեզի աւանդուած է 15րդ. դարէն 800 բառերու ցանկով մը, 3 փոքրիկ քրիստոնէականներով և Լուսիւրի Encheiridionով՝ 1561 թուականէն: Լիթուաներէնի պէս այս ալ հնաժող լեզու է, բայց դժբախտաբար անձանօթ: Ինչպիսով գերմանական պետութեան մէջ, Բուսիւրացիները աւելի վերջ գերմանացան և բրուսիերէն լեզուն բոլորովին ջնջուեցաւ և անհետացաւ 17րդ. դարուն: Տես R. Trautmann, Die altpreussischen Sprachdenkmäler, Göttingen, 1910; J. Endzelin, Altpreussische Grammatik, Riga, 1944; R. Trautmann, Baltisch-slavisches Wörterbuch, Göttingen, 1923; A. Meillet & Marcel Cohen, L. M., էջ 79:

2. — Սլաւական ճիւղ: Սլաւական ցեղը նախապէս կը բնակէր Տիրեքի գետի միջին և վերին մասին մէջ, փոքրիկ տարածութեան մը վրայ: Թէև համեմատաբար ուշ երևան եկած է պատմութեան մէջ, բայց շուտով յայտարար տարածում ստացաւ, որ գրաւեց Եւրոպայի և Ասիոյ մեծագոյն մասը: Վիցերոյզ դարու վերջերը, Աւանդու հետ արշաւելով պալթաններու վրայ, Սլաւները կոտորեցին պալթաններու հիւսիսային մասին մօրով շատիւնսոս ժողովուրդը՝ նախկին թրակացիները և իլլիրացիները, և գրաւեցին անոնց հողերը: Ապառնուեցան միայն աւաանացիները և ուսմանացիները: Այսպէս-

սով, սլաւները վերջապէս հասան արեւելքէն մինչեւ ելլալ գետը, հարաւէն՝ Բիւրոնէն, հիւսիսէն՝ Սառուցեալ ովկիանոս և արեւելքէն՝ Պաղապական ովկիանոս։ Ժամանակի ընթացքին, սլաւական ցեղը կորսնցնուց իր հողերուն մէկ մասը. գերմանական ժողովուրդները թափանցելով ելլալէն արեւելք, ամբողջ այդ շրջանի սլաւները գերմանացուցին. Բիւրոնէն հասած սլաւները յունացան, իսկ Ալպեան լեռներու սլաւները նոյնպէս գերմանացան։ Սակայն սլաւները տարածուցան ի հաշիւ ուրիշներու. հարաւէն պահեցին անոնք թրակացիներու հողերը՝ Սերպիան, Չերնոգորիան, Պուլաւրիան, հիւսիսէն ուկրո-ֆիննական հողերը. իսկ արեւելքէն, Սլաւիկոյի և Կեդրոնական Ասիոյ մէջ, տիրացան ալթայական հողերուն։ Տես L. Niederle, *La race slave*, Չրդ. հրատ., Paris, 1916; նոյնպէս՝ Manuel de l'antiquité slave, Չ հատոր, Paris, 1923; A. Meillet - A. Vaillant, *Le slave commun*, Չրդ. հրատ., Paris, 1934; E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1913; M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1950; R. Trautmann, *Baltisch-slavisches Wörterbuch*, Göttingen, 1923; Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Paris, 1930; A. Meillet և M. Cohen, L. M., էջ 79։

Սլաւական լեզուները կը բաժնուին երեք խումբերու՝ ըստ հեղինակին.

1. — Արեւելեան սլաւական խումբը, որ կը պարունակէ հետեւեալ լեզուները.

ա) Ռուսերէն. տարածուած է ամբողջ Ռուսիոյ և արտասահմանեան ռուսաբնակ վայրերուն մէջ, կը խօսուի նաեւ ամբողջ Ուկրաինական Միութեան մէջ, որպէս ընդհանուր լեզու։ Վրականութեան մէջ մտած է լճրդ. գտրէն։ Ռուսերէնի բարբառները այնքան մօտ են իրարու, որ մինչեւ իսկ կարելի է ըսել թէ ռուսերէնը բարբառներ չունի և ամենահեռուոր տեղերու ռուսերը զիրար կը հասկնան առանց դժուարութեան։ Տես P. Boyer - N. Spéransky, *Manuel pour l'étude de la langue russe*, Paris, 1905; K. H. Meyer, *Historische Grammatik der russischen Sprache*, Bonn, 1923; S. Karcevsky, *Système du verbe russe*, Prague, 1927; N. Trubetzkoy, *Description phonologique du russe moderne*, Prague, 1934; A. Mazon, *Grammaire de la langue russe*, Paris, 1943; A. Meillet և M. Cohen, L. M., էջ 80։

բ) Պոլոնուսերէն. Պոլոնուսիոյ լեզուն է։ Նախապէս անճիշդ կերպով ռուսերէնի մէջ բարբառը կը համարուէր, բայց պոլոնուսերու ազգային լեզուն է։

Չ. — Արեւմտեան սլաւական խումբը, որ կը պարունակէ հետեւեալ լեզուները.

ա) Լեհերէն. կը խօսուի Լեհաստանի մէջ, որ Արեւմտեան սլաւներու պետութիւններէն մեծագոյնն է. հնագոյն յիշատակարանը 14րդ. դարէն է։ Տես C. Nitsch, *Dialekty języka*

polskiego, Encyklopedia Polska, մէջ, III, 1915; T. Benni - J. Lés - K. Nitsch - J. Rozwadowski - H. Ulaszyn, *Grammatyka języka polskiego*, Cracovie, 1923։

բ) Չեխերէն, կը խօսուի Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ Այս երկիրը Աւստրիոյ իշխանութեան տակն էր, բայց Ա. համաշխարհային պատերազմէն յետոյ սլովակներու հետ միասին կազմեց անկախ պետութիւն՝ Չեխո-սլովաքիա անունով։ Հնագոյն յիշատակարանը 13րդ. դարէն է։ Տես A. Mazon, *Grammaire de la langue tchèque*, Չրդ. հրատ., Paris, 1931;

F. Tra'vnick, *Historická' mluvnické československá'*, Prague, 1935; M. Sova, *A Modern Czech Grammar*, I, Londres, 1944; M. Vey, *Morphologie du tchèque parlé*, Paris, 1946։

գ) Սոբալպերէն կամ վենսերէն. կը խօսուի Բուսիոյ և Սաքսոնիոյ մէջ մասին մէջ, Չեխոսլովաքիոյ հիւսիսը։ Տես R. Andree, *Das sprachgebiet der Lausitzer Wenden vom XVI., Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Prague, 1873։

դ) Իդալպերէն. կը խօսուի Հանովրի շրջանին մէջ, ելլալ գետէն դէպի արեւմուտք։ 18րդ. դարուն անհետացաւ։ Աւանդուած է քանի մը բնագիրներով, որոնք այդ թուականէն հին չեն։

ե) Դաւոնպերէն, որու միացորդները տակաւին կենդանի են Լեհաստանի և Տանձիկի շրջանին մէջ։ Տես F. Lorentz, *Geschichte der pomoranischen (kaschubischen) Sprache*, Berlin, 1925։

զ) Սլովենցերէն. կը խօսուէր Բուխարաիոյ մէջ. քանի մը տարիներ առաջ, քանի մը տասնեակ հոգիներ զայն կը խօսէին. այժմ այս լեզուն մահացած է։

Յ. — Հարաւային սլաւական խումբը, որ կը պարունակէ հետեւեալ լեզուները.

ա) Սլովեներէն, կը խօսուի Կեդրոնական

Սլովենիայի մէջ՝ որ մաս կը կազմէ Հարաւ Սլաւիայի, գրական ֆաղցրեմները 15րդ. դարէն հն. Տես J. Krek, Les slovens, 1917;

F. Ramovs, Historična grammatika slovenskega jezika, 1924; Dialekti, Ljubljana, 1935:

բ) Սերպերէն, տարածուած է Սերպիայի, Խորուսթիայ, Պոսնիայ, Հերցեգովինիայ, Տալմաթիայ և Զերնոգորիայի մէջ, Մինչև Ա. համաշխարհային պատերազմը, ասոնցմէ միայն առաջինն ու վերջինն էին անկախ, իսկ միւսները կոտորակ էին Աւստրիայի Գաօնազմէն յետոյ, բոլորը միասին կազմեցին անկախ պետութիւն մը՝ Հարաւ-սլաւիա (Եռակողմաւոր) տնտեսութիւնը, Զնագոյն յիշատակարանը 16րդ. դարէն է, Տես O. Broch, Die Dialekte des südlichen Ser-

biens և M. Rešetar, Der stokavische Dialekt, երկու գրութիւնները Schriften der Balkankommission, Linguist. abteil. մէջ, Vienne, 1905 և 1907; A. Leskien, Grammatik der serbo-kroatischen Sprache, Heidelberg, 1914; A. Meillet-A. Vaillant, Grammaire de la langue serbo-croate, Paris,

1924; A. Belić, Rocznik slowistyczny մէջ,

III, 1910, էջ 82; M. Rešetar, Die serbo-kroatischen kolonien Südtaliens, Schriften der Balkankommission մէջ, հատոր IX, Vienne, 1911:

գ) Պուլխարերէն. կը խօսուի Պուլխարիայ, Արեւելեան Ռումելիայ և Մակեդոնիայի մէջ, Պուլխարները բուն սլաւ չեն, այլ կը պատկանին ալթայական ցեղին, որ Ասիայէն գաղթելով Եւրոպա՝ հաստատուած է Թրակիայի մէջ 680 թուականին և շրջակայ սլաւ ժողովուրդներու ազդեցութեան ներքե կորնցուցած է իր լեզուն և իւրացուցած սլաւական բարբառ մը: Գր. դարուն, սկիւնիկեր երկու քարոզիչներ, կիւրեղ և Միթոտիտ, թարգմանած են Աւետարանը և ուրիշ կրօնական գիրքեր պուլխար մայրենի լեզուին, որ Մակեդոնիայի մէջ խօսուած սլաւերէնէն էր: Այս լեզուն, որ ամբողջ սլաւական գրականութեան ամենահին ֆաղցրեմ է, կը կոչուի հին սլաւոներէն և շատ անգամ կը յիշուի լեզուաբանութեան մէջ: Թէև հին, բայց ան ալ բարբառ մըն է, ուստի սխալ կ'ըլլայ մտածել, թէ միւս սլաւական լեզուները ծագած ըլլան անկէ:

Ամէն պարագայի, այդ լեզուն ունի շատ վաղնիկան ձև մը և տնչուշտ ոչ միայն շատ տարբեր չէր ընդհանուր սլաւական նախամայրէն, այլև գիրութեամբ կը հասկըցուէր բոլոր սլաւական ժողովուրդներէն: Ապա, ան դարձաւ եկեղեցական լեզու և իւրաքանչիւր սլաւական երկրի մէջ ձեռնադրուեցաւ տեղական արտասանութեան համաձայն: Այսօր, Մակեդոնիայ և Պուլխարիայ սլաւերէնը շատ աղլափոխուած է և կը ներկայացնէ բոլոր սլաւ լեզուներու մէջ ամենէն աւելի նորածնը: Տես A. Leskien, Handbuch der altpulgarischen Sprache, 5րդ. հրատ., Heidelberg, 1910; N. van Wijk, Geschichte der altkirchenslavischen Sprache, I, Berlin-Leipzig, 1931; P. Diels, Altkirchenslavische Grammatik, 2 հատոր, Heidelberg, 1932-34; M. Weingart, Rukovet' jazyka staroslovenského, 2 հատոր, Prague, 1937-38; A. Vaillant, Manuel du vieux-slave, Paris, 1948; L. Miletić, Das Ostbulgarische, Vienne, 1903:

դ) Փոլիկ ռուսերէն, ռուսերէն կամ ուրաւներէն: Ահառեան չի յիշատակեր այս լեզուն, որ Ալքրանական հանրապետութեան մէջ կը խօսուէր և ունի երկվեցեակ մը բարբառային գանազանութիւններ՝ ընդարձակ տարածութեան մը վրայ: Իր գործածութեան կեդրոնավայրը Ուքրանիայի մէջ է, Բուլխարի, Պարքովի, Զերնիքովի շրջանները. կը խօսուի նաև հարաւային շրջաններու՝ Ուկրաինի և Տնիքրոքերգորովի մէջ, ուր Մեծ ռուսերէնի հետ սահմանագիծը գծուար է որոշելու. Արեւմուտքէն կը տարածուի նաև Բուսովի, Վուլինիի, Բուսլախի, Պուլխարի և Արեւելեան Կալիփի մէջ: Տես Smal-Stocky և Gartner, Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache, Vienne, 1913; O. Broch, Weitere Studien von der slowakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im Ostlichen Ungarn, Christiania, 1899; F. Tichy, Spisovny jazyk ukrajinsky, Weingartի վերոյիշեալ հաւաքածոյին մէջ:

Նոյնէն՝ Vy'voj soucasného spisovného jazyka na Podkarpatsk Rusi, 1938; A. Meillet և M. Cohen, L. M., էջ 79-80:

ԱՆՈՒՇԱԻԱՆ ՎՐԴ. ԶԴՋԱՆԵԱՆ
(Շարունակիկի՝ 12)

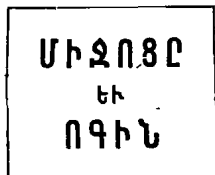
ԻՐԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ**ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ**

Հետագայ էջերը կը ներկայացնեն նիւրբ Տոնելլան (Donellan) Դասախօսութիւններուն, չուած 1946 թ Յունիսին, Գիւլլիմի Ս. Երոտրութիւն Դպրոցին մէջ:

Իմ երախտագիտութիւնը կ'երթայ վերասեռուչին եւ Անդամներուն որոնք պատուեցին զիս իրենց հրաւերով եւ առիթը ընծայեցին ինծի քիչ մը նոր լոյս սփռելու փորձը կատարելու շահ հին խնդիրի մը վրայ:

Է. Դ. Ո.

Համալսարան, Էսթիմպուր

Ս. Է. ՈՒԱՅԹԵՔԸՐՏեսութիւններ Տիեզերքի Մասին
Եւ

Փաստեր Աստուծոյ Դոյութեան

ԹԱՐԴԱՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

Քրիստոնեական մտաւիշակութիւնը տարուբերուած է միտք երկու բեւեռներու միջեւ.
— Հաւասքը հիմնուած կրօնական փորձառութեան վրայ.

— Հաւասքը հիմնուած գիտութեան ընդհանրապէս եւ բնագիտութեան տեսլաններուն վրայ, մասնաւորապէս:

Առաջին ուղղութիւնը գտած է գիտի գոյս կրօնական գրականութիւն եւ ապաւինած է Ս. Գիրքերու աստուածային յայտնութիւն մը

ըլլալու համաժամանակին, անոնցմով բացատրելու համար տիեզերքի եւ մարդու ծագումին, գոյութեան եւ վախճանին վերաբերեալ գեաւազն հարցեր:

Երկրորդ ուղղութիւնը դիմած է այն բոլոր գիտութիւններուն, որոնք իրենց զանազան մեթոտներով յայտնաբերած են տիեզերքի կառուցուածքին եւ մարդու կազմուածքին գաղտնի օրէնքները, եւ տրամաբանութեան նիւթով ջանացած է ապացուցանել թէ՛ տիեզերք եւ մարդ չ'են կրնար պատահականութեան արգիւնք ըլլալ, այլ ունեցած են սկիզբ մը, ունին այժմ պատմութիւն մը եւ կը ձգտին վախճանի մը:

Վերջին տիպի Քրիստոնեայ մտածողներու հոլիին մէջ, բացառիկ տեղ մը կը գրաւէ Թովմաս Ալուիսիացիի անունը, իբրեւ անունը այն համալսարանի միջինք՝ որ իր ժամանակի մարդկային բոլոր գիտութիւնները իրենց ամբողջութեանը մէջ համալսեց, կանգնելու համար այն կարգը որ կը կոչուի «Աստուածաբանական համագրութիւն» (Somme Theologie): Մասօք գիտական փորձն է այս կրօնական նեմատրութիւնները բանաձեւելու Արիստոտէլի լեզուով, հիմնաւորելու զանոնք գոյտ տրամաբանութեան օրէնքներուն համաձայն եւ փաստելու զանոնք բնական գիտութիւններու տեսլաններով:

Տեղը չէ՛ հոս քննելու թէ ինչպիսի՞ ապահովութիւն մը կը ներկայացնեն մարդու տրամաբանութեան օրէնքները եւ ո՞ր չափով վերջնական կրնան նկատուիլ բնական գիտութիւններու տեսլանները, որպէսզի կարելի ըլլայ զանոնք գործածել իբրեւ հիմ եւ առաջնական տրամաբանութեան:

Սակայն ինչ որ նշել հարկաւոր է այստեղ, այն միւս իրողութիւնն է — որ եղած են եւ կան այսօր առաւել բան երբե՛ք՝ մտածողներ, որոնք կը պորձածեն բնական գիտութիւններու տեսլանները, խախտելու համար հաւասքը եւ արժեքազրկելու համար կրօնական նեմատրութիւնները:

Աւերիչ այս ուղղութեան գեմ, անհրաժեշտութիւն կը դառնայ, քրիստոնեական մտածողութեան համար, ընդունելով հանդերձ տրամաբանութեան օրէնքներուն մարդկային նկարագիրը եւ բնական գիտութիւններու վարկածային համաձայնութիւնը, նկատել զանոնք իբրեւ տեսլան եւ ապացուցել թէ ոչ միայն

չե՛ն ժխտե՛ր հաւաքի հիմնական նշանակու-
թիւնները, այլ նուրբալ կը յարգարեմ դէպի
նոյն նշանակութիւնները:

Նման մեկնակէս մը ունի զատիւսու-
թիւններու այն ժամը, զոր բարգամաբար
կը ներկայացնենք հայ հասարակութեան:

Հիշիմակը անցիւղացի հռչակաւոր գիւնա-
կան մըն է՝ Սըր էսմըն Ուոլթերը, անդամ
Արեւմտական Ընկերութեան (Royal Society):

Կը կարծենք, քէ իր տեսակէն մէջ ամենեւն
յստէկ, ամբողջական եւ դիւրամբունելի գործն
է, որ տեսած ըլլանք: Բազմաթիւ միաբանու-
թիւններ բարգամած եմ զայն բազմաթիւ
այլ լեզուներու:

Զայն բարգամանելու համար հայերեւելի,
մենք օգտուելով անդիւրեմ բնագրին եւ
Ֆրանսերէն բարգամունքներէն:

Յոյս ունիմք, որ նշանակութեան կարօտով
ապրող հոգիներ օգուտ պիտի փայտեն այս
ընթերցումէն:

ՅԱՆՈՒՆ ԱՐԴԱՐԻՆԻՍ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ ՍՏԱՆԴԱՐԴՆԵՐ ԳՐԵԼՈՒ- ԱՅՍ ԳԻՐՔԸ

Թովմաս Ազուխնացիի Աստուծոյ գոյու-
թեան ի նպաստ ամենէն հռչակաւոր փաս-
տերը «Հինգ Ուղիներ» կոչուած փաստերն
են, որոնք մեկնակէտ կ'առնեն նիւթական
արտաքին աշխարհը եւ տրամաբանական
տարբեր զարգացումներով կ'առաջնորդեն
դէպի Աստուածութիւն:

Ժամանակ մը առաջ, իմ կղերական բա-
րեկամներէս մին խօսեցաւ ինձի երկտա-
սարդ գնոստիկանի մը մասին, որ դիմած
էր աշակերտելու համար իրին: Այս երկտա-
սարդը ունէր մտաւորական սքանչելի յատ-
կութիւններ եւ ընագիտութեան համալսա-
րանական վկայական մը: Կղերական բարե-
կամս ներկայացուցած էր անոր Թովմաս
Ազուխնացիի հինգ աւիւնները եւ դիտած
էր որ որեւէ ազդեցութիւն չէին գործած
անոր վրայ: Երբ հարցուցի բարեկամիս թէ
արդեօք երկտասարդին այս դիրքը արդիւնք
չէ՞ր այն իրողութեան որ իր խօսակիցը

կը մերժէր ընդունիլ Ս. Թովմասի տուեալ-
ները, իմացայ որ իրապէս այդ էր հիմնա-
կան դժուարութիւնը: «Բայց, կ'ըսէր բա-
րեկամս, այդ տուեալները ճշմարիտ են: —
ճշմարիտ կամ ոչ, եղաւ պատասխանս, այդ
չէ հարցը. խնդիրը գիտնալն է, թէ անհա-
ւատը կ'ընդունի՞ր զանոնք թէ ոչ, որովհետեւ,
եթէ չհաւանի ընդունիլ զանոնք իբրեւ ճշմա-
րիտ, աւելորդ է անուցմէ եզրակացութիւն
ներ ճանաչող ժամանակ վատնելը:

Այս խօսակցութիւնը կը վերադառնայ
այստեղ որովհետեւ կը պարզէ իրերու կա-
ցութիւն մը, որ որոշ ուշադրութեան ար-
ժանի է: Հինգ աւիւնները կը մկնին այս
նոյն տիեզերքի մեր ճանաչողութիւնէն, որ
արդի ընագիտութեան յատուկ առարկան
է, եւ նպատակ ունին բարձրացնել միտքը
ընտելութիւն դէպի Աստուած: ԺԻ. Քարէն ի
վեր, այն ատենէն, երբ Թովմաս Ազուխնա-
ցին կը գրէր, նիւթական աշխարհը ըմբռնե-
լու կերպին մէջ տեղի ունեցած են յեղա-
շրջումներ, որոնք իրենց անդրադարձը ու-
նեցած են ընագիտութեան փոխադարձ
թեան վրայ. հիմնական իմացքներ՝ ինչպէս
նիւթի, պատմաութի, վախճանի իմացքները.
նոր ծնւ առած են եւ պատմաութեան են փո-
փոխութիւններ արժէքին եւ ըմբռնումին
վրայ այն տուեալներուն, որոնք մեկնա-
կէտը կը կազմեն յիշեալ փաստերուն:
Կրնանք վստահ ըլլալ որ՝ եթէ Ազուխնացին
ապրէր այսօր, իր փաստերուն հիմունքները
պիտի առնէր ընտելութեան գիտութիւնը այն-
պէս ինչպէս ունինք զայն այսօր, գիտու-
թիւն մը անհունօրէն աւելի ճոխ՝ քան ինչ
որ ան կրնար երազել այն ատեն եւ ջոյք
պիտի տար թէ այդ գիտութիւնը ինչպէս
կրնայ հայթայթել Աստուծոյ ճանաչողու-
թեան կառոյց մը:

Իմ նիւթէս է այս հարցի պատմութեան
պատկեր մը փորձել եւ ընկալել կացու-
թիւնը, այնպէս ինչպէս կը ներկայանայ ան
մեր օրերուն:

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՀԻՄՆԱՆԵՐ ԵՒ ՍՏԱՆԴԱՐԴՆԵՐ

Տարակոյս չկայ որ Թովմաս Ազուխնա-
ցին առաջին հեղինակը չեղաւ, որ բնական

երևոյթներուն մէջ նշմարէր հիմնական տարրեր՝ մտածողութեան մը Աստուծոյ մասին: Ստորաստիճիւնը թէ արտաքին աշխարհը կը վկայէ Անոր մասին, հայթայթած է Հին Կտակարանի մի քանի սքանչելի բանաստեղծութիւններու նիւթը եւ քրիստոնէութենէն անմիջապէս առաջ Հրեաներուն մէջ կ'ուսուցուէր թէ Աստուծոյ գոյութիւնը եւ Անոր յատկութիւններու որոշ մէկ մասը կարելի է հետեցնել տիեզերքի մեր փորձառութենէն, միտքի լոյսին տակ միայն, առանց օգնութեան կանելու Յայտնութիւնը: Այսպէս կոչուած Բեյնթան Աստուծաբանութեան մը կարեւորութիւնը քարոզուած է նաեւ Պօղոս Առաքեալի կողմէ Հիստորիայի եւ Աթէնքի ճառերուն մէջ, ինչպէս եւ Հռովմայեցոց Թուղթին մէջ եւ ընդունուած՝ բոլոր քրիստոնեաներու կողմէն, բոլոր դարերու ընթացքին:

Սակայն այս գաղափարները յատուկ չէին Ս. Գրքի ժողովուրդներուն: Անոնք կարեւոր տեղ մը կը գրաւէին նաեւ հին աշխարհի հեթանոսական փիլիսոփայութիւններէն մի քանիին մէջ եւ մասնաւոր կերպով ստոյիկեաններուն մօտ: Եւ, ճշմարիտը խոստովանելով, հարցին մօտենալու հրէական կերպէն աւելի՝ ստոյիկեան կերպն էր որուն ընդհանրապէս հետեւեցան քրիստոնեայ մատուղները, Միջին դարու եւ ներկայ ժամանակներու:

Ստոյիկեան դրութիւնը հիմնուած էր Բրիտանիայէն երբեք դարձող առաջ, Ջենտն անունով, ընկի կիպրացի, աթենաքանակ փիլիսոփային կողմէ. բայց քրիստոնէական աշխարհին հետ շփում հաստատող ստոյիկութիւնը միջին կամ հռոմէական կոյուածը եղաւ, այնպէս ինչպէս ներկայացուած է աւ Կիկերոնի «Լուսնաճեղհու Բնութեան մասին» գործի երկրորդ գիրքին մէջ: Ան կը ծագէր նիւթական աշխարհի բոլոր երեւոյթները բացատրել վախճանական պատճառներով եւ դուրս բերել այդ ծնով՝ տիեզերքի կազմութեան վարդապետութիւն մը եւ անոր ծագումի մասին փիլիսոփայական իմացութիւն մը, այլ խօսքով՝ Աստուած: Ճիշդ է որ «գոսմոս» — κόσμος — բառը կը գործածուէր երբեմն նշանակելու համար պարզապէս կանոնաւորութիւնը, երբեմն՝

իրերու ամբողջութեան կանոնաւորութիւնը եւ երբեմն՝ Սասուած: «Թէ Աստուածներ գոյութիւն ունին, կ'ըսէ ստոյիկեան Պալպիւսը՝ Կիկերոնի գիրքին մէջ, փաստի պէտք չկայ» — թէեւ ինք բաւական փաստեր կը ներկայացնէր:

Այդ փաստերուն ամենէն կարեւորը հիմնուած էր տիեզերքի մէջ տեսնուած մտածին կարգաւորութեան վրայ: «Կեդրոնացող» միտքը այս երկու կարեւորութիւններուն վրայ, կ'ըսէ Մարկոս Աւրելիոս, կամ նախախնամութիւն մը կայ եւ կամ աթոմներու պատահական մէկտեղում. յիշէ փաստերը, որոնք ցոյց տուին քեզի թէ տիեզերքը տեսակ մը քաղաքական հաւաքականութիւն է: Կամ կատարելապէս կարգաւորուած տիեզերք մըն է, կ'աւելցնէ ան, եւ կամ նիւթի կուտակում մը՝ դրուած առանց կարգի: Կարելի է որ քու մէջը մնացած ըլլայ որոշ կարգ մը եւ ամբողջութիւնը ըլլայ անկարգութիւն միայն»: Եւ Կիկերոնի Պալպիւսը դիտել կուտայ. «Ով որ կ'ընդունի պատահական այս ծնունդի կարեւորութիւնը, չեմ տեսներ թէ ինչո՞ւ պիտի չընդունի թէ այրուքների քսանմէկ գիրքը, շինուած ուսկի է կամ այլ որեւէ նիւթէ եւ անհամար թիւով, գետին նետուած, պիտի կարենային կազմել յատուկ կերպով ընթեռնելի էննէնսի Տաւեգուրքիւնները»:

Նիւթական աշխարհին մէջ տիրող կարգաւորութեան մը նուրբ զգացումը, որուն կը հանդիպին Ստոյիկեան գրականութեան ամբողջ երկայնքին, առաւել եւս ուշագրաւ կը դառնայ, երբ նկատի կ'ունենանք որ, բացի երաժշտական ներդաշնակութեան թուական յարաբերութենէն, գտնուած Պիւթաքորի կողմէ, Ստոյիկեանները ոչինչ գիտէին այն ատեն մաթեմատիքական յարաբերութիւններու լայն ցանցի մասին, որ, մեր տեսակէտով, գերագոյն փաստն է տիեզերքը ընդգրկող կարգի մը: Յամենայն դէպս, Ստոյիկեանները կասկածի չենթարկեցին ընտանեկան օրէնքի մը տիրապետութիւնը եւ հետեւեցուցին անկէ միտքի մը կամ իմացականութեան մը անհրաժեշտ գոյութիւնը. տիեզերքի — գոսմոս — մէջ դիտուած ներդաշնակ յարաբերութիւններէն մեկնելով, իրաւունք ունինք հետեւեցնելու նա-

խատենող նախախնամութեան մը, աստուածային Միտքի մը, ներգործող Միտքի մը գոյութիւնը: Հստ «Ջեւեղի Հիմնադրումը մէջ ըստած Գլխաւոր խօսքերուն .

«... Քեզի՛ արդարեւ,
Ուր որ ուզես ծանօթ գայն, կը հպատակի
Ամբողջ այս աշխարհը որ կը դառնայ
Երկրին շուրջ
Եւ առանց ընդդիմութեան քեզմով կը
կառավարուի»:

Նպատակի մը ծգտող կարգաւորութեան մը գաղափարը առաջնակարգ տեղ մը կը դրաւ Մտոյիկեան վարդապետութեան մէջ: «Ի՞նչ է ի վերջոյ տիեզերքը, կը հարցնէր Եպիկտետ: Ձունի՞ կառավարի: Ի՞նչպէս կարելի է որ հսկայ եւ սքանչելի դրութիւնը կառավարուի պատահական եւ անկարգ կերպով մը, երբ ոչ ոստան մը եւ ոչ իսկ տուն մը պիտի կարենային տեսնել եթէ չլըլար գանտնը կառավարող մը եւ խնամող մը»:

Ուրիշ գաղափար մը, որ մեծ դեր ունեցաւ վարդապետութեան հետագայ զարգացման մէջ՝ Պատմադրութեան Շիրաշի գաղափարը, կրնայ նոյնպէս վերադարձիլ նոյն դպրոցին:

«Իրերու շարայարութեան մէջ, կ'ըսէր Մարկոս - Ալեքիոս, իրարու հետեւող իրողութիւնները միշտ շարկապուած են զիրենք կանխողներուն հետ, սքանչելի կերպով. որովհետեւ շարայարութիւնը նման չէ առանց կապի իրերու պարզ թուումի մը, այլ իմանալի շարկապումի մը արտայայտութեանը»:

Մտոյիկեաններու ներկայացուցած Աստուծոյ գոյութեան փաստերը մասնաւոր կապ մը չունէին տիեզերքի ձեւի եւ ծագման մասին Մտոյիկեաններու յատուկ ուսուցումին հետ, որը, ուրեմն, ուսումնասիրել անհրաժեշտ չէ այստեղ: Կարգի, նպատակի եւ պատճառականութեան գաղափարներու նախադրեալները, որոնք կը ծառայէին իբրեւ մեկնակէտ իրենց փաստարկութիւններուն, կրնային ընդունուիլ մտածողներու գրեթէ ամբողջութեան կողմէ, մինչեւ յարաբերաբար մօտ շրջան մը եւ

հետեւաբար պիտի կրնան զրնթէ առանց փոփոխութեան մտնել Ս. Թովմաս Ազուկեանցի հազար տարի ետք կառուցած դրութեան մէջ:

Քրիստոնեայ առաջին ջատագովները յաճախ կը յայտնեն մտոյիկեան խորագրեցութիւն, մանաւանդ երբ զրոգը նորագարծ փիլիսոփայ մըն է: Աթենակորաս Աթենացին իր նոր հաւատքին մէջ ներմուծեց մեծ բաժին մը բնութեան հանդէպ նախապէս որդեգրած իր դիրքէն: «Մենք ունինք, կ'ըսէր ան, բարեպաշտութեան մղող խայծեր. հաստատուած կարգը, տիեզերական ներդաշնակութիւնը, մեծութիւնը, գոյնը, ձեւը, աշխարհի կարգաւորութիւնը»(*), եւ «Եթէ աշխարհ գործիք մըն է լաւ ներդաշնակուած եւ լաւ չափուած կշռոյթի մը համաձայն շարժող, կը պաշտեմ Եւրո որ տուած է անոր այդ ներդաշնակութիւնը, որ կը զարնէ անոր ծայնանիշերուն եւ կ'արտագրէ դաշնաւորութիւնը»(**):

(Շարունակելի՝ 1)

(*) Ընդհանուր Գրիգորեան Կառնու Մատին ԺԶ.

(**) Ընդհանուր Կառնու, մեր առեւցած ամենէն հին շատագովներու գրութիւնները, մասնաւորաբար նախապէս Յուստինոսի գրեւած քննքը, որոնք 150 թուականի գործ են, որեւէ ակնարկութիւն չեն ընէր այն գաղափարին թէ՛ կարելի է Աստուծոյ յատուկ վստահելի հետեւութիւն հանել բնութեան ուսումնասիրութեան. ըսելու համար ամէն բան, յատկապէս որ Յուստինոս կը պատշապանէր այն գաղափարը թէ՛ Աստուծոյ մասին, մեր գիտցածին միակ աղբիւրը յայտնութիւնն է եւ կը ջանար տարբերակ տեսակէտ մը պաշտպանել: այն է թէ՛ Ակադեմիայի ուսուցման մէջ ինչ որ կար իբրեւ հշտագութեան տարր, առեւած էր Պատմիկ Կոլմէ՛ Մոյսէսէն: Տե՛ս Յուստինոս, Առաջին Զատագովութիւն, Գլ. 1, Թ. 10.

ՆՕԹՔ ԵՒ ՆԻՇՔ

«Նրուսադէմի Տագնապը» յօդուածաշարքին մէջ, հետեւելով «Սիոն»ի սուտ հաղորդագրութիւններուն, Վանքի նախորդ բռնագրաւիչ ու զրպարտող խմբակի կողմէ յերկրուած, մեզի նպատակ ըրինք, առաջին մէկ օրէն, զատորոշել սեւը ցնրմակէն եւ յայտնաբերել ճշմարտութիւնը եղածներու եւ ըստածներու մասին, եւ ասիկա յանդորտութիւն գայթակղեալ մտաց միայն: Ի պատասխան կարգ մը բարեմիտներու դիտողութեանց, որոնք շատ խիստ կը գտնէին «Սիոն»ի արտայայտութիւնները, Նոյեմբերի մեր խմբագրականին մէջ, զայրոյթով մատնանշած էինք կարգ մը եւ պերելի դաւադրութիւններ ծանօթ խմբակին, նուիրական այս Հաստատութեանը դէմ, որ իրեն իրեւ գլուխը կը շարունակէ ունենալ Պոլսոյ մաղծաշնորհ պատրիարքը եւ իրբիւ պոչ՝ «Նայիրի»ի բոթոթը: Այս վերջինը շատ ծանր գտած է իր պոչին տրուած հարուածը եւ ուժգին ոռնոցներով լեցուցած է իր թերթուկին էջերը, իրեն վայել հաջոցներով:

Թող ներուի մեզի այս բացատրութիւնը, բարացուցելու համար այս լիրբին կեցուածքը՝ որ տասը տարինեղէ ի վեր «Նայիրի»ի փողոցին մէջ պզգած, ցուրկ դէպի նրուսադէմ, կը հաշէ անդադար, օր մը գրականութեան հաշուէն, օր մը կուսակցական նպատակներով, օր մը վճարուած ըլլալու ուրախութեամբ եւ ուրիշ օր մը վճարուած չըլլալու տրտմութեամբ: Տարիներով արհամարհեցինք իր հաջոցները, դիտնալով անոնց միտք բանին, սակայն ի վերջոյ չափ մը կ'ալ ամէն խօսքի, ամենէն պարկերշտ մուրճական անգամ զըզուելի կը դառնայ, երբ շնորհուած փրշրանքը իրեւ իրաւունք եւ ազգային ու եկեղեցական տուրք նկատէ իրեն եւ դատաւորի հոգի առած, վճիռներ թափէ աջ ու ձախ, շատ յաճախյալուն նուիրական Սթոուներու եւ Սթոուականներու, որոնց հաւատարիմ պահապանի դերն է ստանձնելը այս լիրբը, ժամանակէ մը ի վեր:

Հսածէինք թէ բոթոթներու չնք պա-

տասխաններ, այլ հոշտ մը կ'ըսենք ու կ'անցնինք, սակայն այս վճարուած աներեսը, ինչպէս կ'երեւի, դիւրին հասկցող մը չէ, հետեւաբար ո՛չ թէ իրեն, այլ իր տէրերուն ուղղուած կը նկատենք մեր այս տողերը, համաձայն ժողովրդային ասութեան թէ շունին փայտը քաշէ, բայց տէրը յիշէ ...:

Մենք ալ չէինք ուզեր իր «ծայրէն սկսիլ», սակայն որպէսզի ամէն մարդ գիտնայ այդ ծայրը, որուն չուանէն կապուած է «Նայիրի»ի բոթոթը, թոյլ պիտի տանք մեզի իր բաշշած չուանով, յիշեցէ պատմութիւնը ճարտար շունին որ զանգակի մը կապուած պարանի ծայրէն քաշելով կը ստանար ամէն օր պնակ մը կներակուրի իր բաժինը, կղպելու իր ալտոտ բերանը:

Մեր ըսելիքէն առաջ, «Նայիրի»ի կշիռքով կշռենք աղբակոյտը իր ըստաններուն: Բոթոթը հաջոցի հանողները շատ լաւ գիտեն ա) թէ իրենք էին Սթոուի գողերը, երբ օրինաւոր Տեղապահի բացակայութեան օգտուելով ուզեցին յափշտակել զայն: Բ) Թէ «Սիոն»ը մեր օրով բնաւ կոյուղի չէ եղած, բաւը մերն է, որով ժամանակին որակեցինք «Ազգաբար» թերթը, երբ անոր խմբագիրը իր թերթին խողովակէն կը հոսեցնէր «Նայիրի»ի կապալառուին աղտոտութիւնները: «Սիոն» հաւատարիմ միշտ իր դերին՝ գոցողը եղած է կոյուղիներու, երբ անտանելի դարձած է անոնց հոտը: Գ) Կը ստեն բոթոթին պոչէն բռնած թըշուռաւմիտները, երբ հաւատացնել կը փորձեն թէ դադրած են դաւել: Մեր ձեռքին մէջ ունինք նոր ու դառն փաստեր անոնց դաւադրութեան, հաստատուն գաւազանի մը նման, որուն «ծայրին» շարժումէն սարսափահար կը կաղկանծէ «Նայիրի»ի պնակալէզը: Դ) Մեղապարտ գործակցութիւններ գոյութիւն չունին մեր եւ ուրիշներու միջեւ, բայց կան անոնք բոթոթին եւ իր տէրերուն միջեւ, որոնք իրենց դրամին հետ «Նայիրի»ի անանկացած պանքան դրած կը թուին ըլլալ նաեւ իրենց խելքն ու արժանապատուութիւնը: Մէկու մը բով՝ որ ծանօթ է ամենուն, իր երէկուան կուսակցական ընկերներէն սկսեալ մինչեւ այսօրուան վարձակաւները, իր դրամաշորթի, պնակալէզի եւ վաշխառուի բարձր կարողութիւններով: Եթէ չէք հաւատար ըսուա-

ծին, բարի եղէք հարցնելու «Նայիրի»ի սաղապահօճին, թէ ինք ի՞նչ բանի կը պարտի իր տարիներու խեղանդամութիւնը: Կ) Չկայ մէկը, բացի «Նայիրի»ի կոյուղիապետէն եւ քանի մը արքանահաններէն, որ հաւատարմ դրամով մըր Աթոռը դնած ըլլալու առաւակիլին: Նայնիսկ անոնք որոնք իրենց ապրկարութիւնը սքօզելու համար հնարեցին այդ սուտը, այսօր չեն հաւատար իրենց ըսածին: Սակայն մենք կրնանք բազմատեսակ փաստերով ապացուցել թէ «Նայիրի»ի տէրերը դրամով գնել ուզեցին երուսաղէմի Աթոռին իրաւունքը քայքայելու: Գ) Թէ քրթոթը յօդուած գլուխ նուազագոյն հազար հինգհարիւր թուով առած է, իրրեւ վարձատրութիւն մեր դէմ իր հաջոցներուն. աժան զրպարտութիւն մը չէ ըստածը, այլ շատերու ծանօթ ստոյգ իրողութիւն մը: Ի հարկին մենք կրնանք տալ անունները իրմէ հետ այս շահաբեր սակարկողներուն: Իսկ թէ ժամանակին մենք ուրիշներու միջնորդութեան դիմած ենք, մեղմելու իր արամագոնի կայրոյթը, ասիկա նորութիւն մըն է մեզի համար, իրեն կը թողունք այս պարագան ապացուցանելու գործը: Է) Ճիշդ է թէ ժամանակին մենք բանիցս զինքը երուսաղէմ հրաւիրած ենք: Զարմանալին այն է սակայն, որ այդ հրաւէրը ինքը որպէս կաշառք նկատած է, առանց անդադառնալու որ մենք այդ օրերուն իրեն պէտք չունէինք ու չէինք կրնար ունենալ, ընդհակառակն կը մեղքնայինք իրեն, ինչպէս այսօր կ'արգահատինք իր վրայ: Իսկ թէ ինք ինչո՞ւ երուսաղէմ չէ ուզած գալ, ատոր պատասխանը ինք շատ լաւ գիտէ: Ը) Հոս չենք ուզէր անդադառնալ Պոլսոյ պատրիարքին նկատմամբ իր ըրած ծրի ներդրականին, որուն վստահ ենք թէ ինք այլ չի հաւատար: Չենք ուզէր խօսիլ նոյնպէս «Ազգակ»ին ըրած իր մեղադրանքներէն, որովհետեւ «Ազգակ»ը մեզմէ աւելի լաւ կը ճանչնայ համագային այս ծեռնածուն: Իսկ գալով «հարեմ»ի իր ակնարկութեան, ատոր պատասխանը դրած է ինքը արդէն իր թերթին մէջ: Եթէ կը ցաւի որ չէ գտած կնոջիններու այդ ցանկին վրայ նաեւ իր անունը, մենք իր գեղեցիկ կեանքին նուիրուած այս յօդուածաշարքին մէջ կը խոստանանք վերաբերել նաեւ իր յայս-

մաւուրքային սրբութիւնը, Պոսմանայի նոճիններուն ներքեւ նուիրականացած, ի զին մահու եւ հաշմանդամութեան:

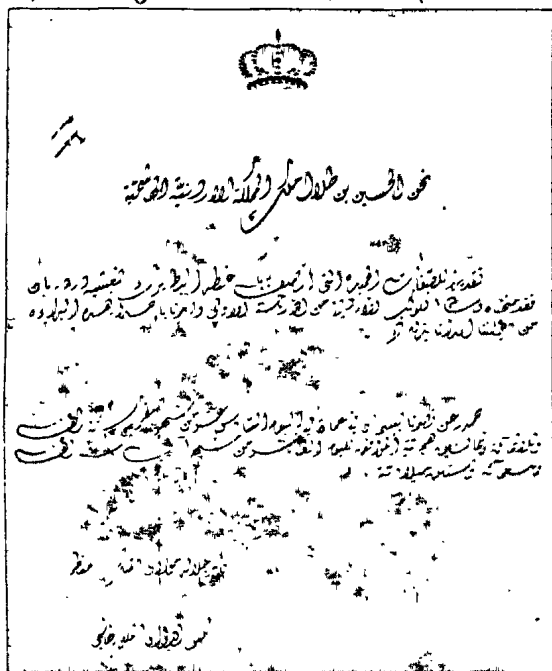
Հակառակ ժողովրդական առածի թելադրութեան, ակամայ ստիպուեցանք քար նետել ցիւխի, հետեւաբար ստիպուած ենք յայտնելու թէ ինչ տեսակ ցեխ մըն է դիմացինը, իր ճիշդ մարմնով ու հոգիով: Ինք ստիպեց մեզի որ կատարենք զինքը ներկայացնելու խիստ անհաճոյ այս պարտականութիւնը, հակառակ որ շունեղու առեւտուրով քաւ չենք զբաղած:

«Նայիրի»ի պնակայէզը երկու անգամ է որ կը սպառնայ մեզի՝ թէ «ծայր»էն պիտի սկսի, մոռնալով թէ տասը տարիներէ ի վեր բռնած է այդ ծայրէն, իսկ միջնարարային իր յապաղումները արդիւնք են վճարումներու ուշացման միայն: Իսկ մենք՝ նոր կը սկսինք: Նօթք եւ Նիշքի քնդհանուր խորագրին տակ պիտի տանք իրական կենսագրութիւնը այս ծուռիկ մուռիկին, ծանրանալով հետեւեալ իրողութիւններու վրայ. 1) ուրիշներու բոլորանուէր ծառայելու իր յօժարամտութիւնը ժառանգակա՞ն թէ իրեն միայն յատուկ է: 2) Ինչպէ՞ս անցած է դպրոցական շրջանը այս նոր-առաքելային եւ հոգեկան ու մտաւոր իր ո՞ր յատկութիւններու պատճառաւ վտարուած է «Համագային»էն: 3) Պատճառները իր հաշմանդամութեան: 4) Ինքզինքը մեծ գրագէտ յայտարարել տալու համար, առեւտրական ի՞նչ միջոցներու դիմած է, մանաւանդ առ ոտս Օշականին: 5) Ի՞նչ տմալկանով կը ծառայէ իր տէրերուն: 6) Ո՞վ վճարեց իր Հայաստանի եւ Փարսի երթելիկի ծախքերը եւ ինչո՞ւ համար: Ասոնք գլխաւոր խորագրիները պիտի ըլլան իր կենսագրումին, հոխացած իր մասին բերուած վկայութիւններով: Դառն պարտականութիւն մեզի համար, ցեխակշռումի այս գործը անտարակոյս, սակայն ուրիշներու համար գուցէ ըլլայ օգտակար՝ գիտնալու համար այս կոյուղիին ակը, որ տարիներէ ի վեր կը հոսի եւ չի վերջանար:

Ե.

ՏԸԻԶՈՒԹԻՒՆ ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԱՆՇԱՆԻ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԻՆ

Դեկտեմբերի 2ին, Ուրբաթ օր, Նորին Ամեն. Սբազան Պատրիարք Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգե. Տ. Շահե Վարդապետի, մեկնեցաւ Ամման: Թաթաւորական Պալատէն Նորին Ամենապատուութեան յանձնուեցաւ հրովարտակ-վկայագիրը Գահակալութեան առ-բիւ շնորհուած պատուանշանին:

Մեք, Հիւսէյն Ուղի Թալլի, Թազաւոր Յորդանանու Հաշիմական Թազաւորութեան, ի վնահատութիւն ռնորհատատ առաքինութիւններուն, որոնցմով օժտուած է Նորին Ամենապատուութիւն Նդիեք Պատրիարք Տրեքերեանը, շնորհեցինք Անոր Առաջին Կարգի Յորդանանեան Քառւապ Եփանաւը եւ հրամայեցինք որ տուի սոյն հրովարտակը Մեր Դիւանէն:

Տուած Պատմանի Մեր Պալատէն, յԱմման, Սաֆարի 16ին 1380 ամի Հիւրէի, որ կը համապատասխանէ Օգոստոսի 10ին Յննկական 1960 տարւոյ:

Հրամանաւ Վեհափառ Տր Թազաւորին

ՊԱՆԶԱԹ ԲԱՆԶՈՒՆԻ

Արքունի Դիւանապետ

ՔԷՆԹՐՈՐՈՐԻԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ ԵՐՈՒՍԱՂԵՍԻ ՄԷՋ

1931ի 15 Ապրիլին, Ս. Քաղաքային այգե-
լած եր Բենքրոյրի Արքեպ.ը՝ Կոզմաս
Լանգ, ուխտի եւ հանգիստի համար: Անկե
սպին, առաջին անգամ ըլլալով Անկիլիան
եկեղեցւոյ կոնսպեք՝ Բենքրոյրի Սր-
բազան Արքեպիսկոպոսը մասնաւոր առա-
քելութեամբ ուխտի կուգար Քրիստոնէութեան
Մայր Սրբավայրերուն: Լոնսոնէն Պէյրոսի
վաղով Սրուսալէմ հասաւ ան Նոյեմ. 23ին,
Չորեքուրբի օր: Պատրիարքարան օգակայան
փութացուցած եր Կեռ. Տ. Հայրիկ Նպիսկո-
պոսը եւ Հոգ. Տ. Արեալ Աբեղան, որոնք,

Աւաղ Քարգման Հոգ. Տ. Օնան վրդ.ի, բարի
գաղութս մաղրեց իրեն:

Նոյն օրը կեսօրէ յետոյ ժամը 4ին, Սր-
բազան Հիւրը այցելեց Բեքրեհեմի Ս. Յրմե-
ղեան Տանար: Յայն, Հայ եւ Լատին Պատ-
րիարքարաններու ներկայացուցիչները դի-
մաւորեցին զինքնակեղեցւոյ մուտքին առջեւ
եւ առաջնորդեցին նախ Յիսուսի ծննդեան
տեղը եւ յետոյ Տանարի միւս մասերը:

Յաջորդ առաւօտ, Բենքրոյրի Արքե-
պիսկոպոսը ուխտի գնաց Քրիստոսի Ս. Դե-
րեզմանին: Ս. Թաւրութեան Տանարի մուտքին,

Պատրիարք Ս. Հայր եւ Արքեպիսկոպոսը քեյքեյ կը յառաջանան Պատրիարքարանի դահլիճէն ներս:

Սրուսալէմի միւս Պատրիարքարաններու
եկեղեցական ներկայացուցիչներուն հետ,
ընդունեցին Սրբազան հիւրը:

Օղակայանէն Բենքրոյրի Արքեպիս-
կոպոսը իր շախմատով ուղղուեցաւ Սրու-
սալէմի Սենք ձորն Անկիլիան եկեղեցին, ուր
ժամը 10.30ին, Առնեմ. Ս. Պատրիարք Հայրը,
ընկերակցութեամբ Ժառանգաւորաց վար-
ժարանի Տիսուշ Հոգ. Տ. Թախօր վրդ.ի եւ

երեք պատրիարքարաններու ներկայացուցիչ-
ները զիմաւորեցին զինք ուղապրուումով եւ
առաջնորդեցին Ս. Տանար: Ս. Արքեպիսկո-
պոսին զլիաւոր հետնորդներն էին Մերձա-
ւոր Արեւելքի Անկիլիան եկեղեցւոյ ներկա-
յացուցիչ՝ Մօս Իննէս Արքեպ. եւ Սրուսա-
լէմի Արաք - Անկիլիան եպիսկոպոս՝ Նեքիպ
Քուպէի: Մեր Պատրիարքարանին կողմէ զինք
զիմաւորուցներն էին Դեռ. Տ. Հայրիկ եւ Տ.

Նորայր Սպա.ներ, Հոգե. Տ. Կիւրեղ եւ Տ. Օնան վրդ.ներ եւ երեք Աբեղաներ: Նրեք յառանձնաբերութիւններու կրօնական ներկայացուցիչները առաջնորդեցին Սրբազան ուխտաւորները նախ պատանաեղին, ուր անոնք երկրպագեցին, անկէ անցան Ս. Գերեզման, ուր կատարեցին իրենց ուխտը եւ յետոյ շարունակեցին իրենց ուխտագնացութիւնը Քրիստոսի չարչարանաց եւ խաչելութեան բոլոր վայրերուն մէջ, իւրաքանչիւրի խորանին առջեւ կատարելով իրենց ուխտը:

Ուսագրաւ երեսները ուր Բենքրայրքի Ս.

Հիւրը ողջագնացեալ Պատրիարք Հօր հետ:

Դանիին մէջ, Բենքրայրքի Արքեպիսկոպոսին թաղեալ Պատրիարքական Դահլիճ աշակողմեան թիկնաթոռը, Սրբազան Պատրիարքը կեցաւ ձախակողմեան թիկնաթոռին դիմաց եւ բարիպալուստի ջերմ ողջերձով մը յայտնեց իր եւ Միաբանութեան ուրախութիւնն ու հանդիմանալով անոր հետ խորհրդակցեալով անոր հետ:

Նորին Սրբազնութիւն Տֆր. Ճեռնի պատանանց Ս. Պատրիարքի խօսքերուն, քսե-

Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը Արքեպիսկոպոսին եւ Սրբազան Պատրիարքին հետ:

Արքեպիսկոպոսը իր կողմէն վրայ կը կրէր այն լանջախաչը զոր Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը նուիրած էր իրեն, Լոնսոնի մէջ:

Նոյն օրը կեսօրին, Նորին Սրբազնութիւն Տֆր. Ճեռնի Յիշօր եւ իր ընկերակիցները այցելութեան եկան Պատրիարքաւան: Ս. Հիւրը Վանքի մուտքին մեծ պատիւով ընդունուեցաւ բովանդակ Միաբանութեան կողմէ եւ երկու Սարկաւաններու առընթերակայութեամբ, որոնք անուշահոտ վարդի ջուրի եւ խունկի սպասներ կը կրէին, բախօրով բարձրացան Պատրիարքաւան, որու մուտքին՝ Սրբազան

լով. «Եւմի նաւար պատիւ մըն է ընկունուիլ Նորուարի մէջ Ձերդ Ամենապատուութեան եւ Ս. Յակոբեանց Ձեր Միաբանութեան անդամներուն կողմէ, Ձեր Պատրիարքաւանին մէջ՝ Սիոն լեռան վրայ...»: Ապա յիշեց Ամեն. Տ. Եղիշե Ս. Արքեպիսկոպոսի այցը Լոնսոն, 1955ին, եւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին այցը, 1956ին, որուն հետ ունեցած վերջին հանգիստում թաղի անդրադարձը պիտի շարունակէ ունենալ իր դերը երկու թեմերէն եւ յարաբերութեան ամրացման մէջ եւ յոյս յայտնեց որ այլեւս պիտի չլրդովի խաղաղութիւնը Նորուարի մէջ:

ունցաւ ի Ս. Թարսթիւն, մեր վերնամաստան մէջ, ժամարան էր շոգը. Տ. Գեղամ Արք. Զաքարեան:

● Կիր. 27 Նոյեմբ. — Ս. Գատարաղը մատուցունցաւ ի Ս. Թակեր: Ժամարան էր շոգը. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զղշանեան: Բարոյեց շոգը. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարխուսեան, քնարան ունենալով շիրանի հնգոց, զի նոքա ժառանգեացեն զերկիրն (Մատթ. Կ. 5):

● Եր. 3 Դեկտ. — Ընծայման տունի հանդիսաւոր նախատեսակը պաշտօնեցաւ Մայր Տահաւրին մէջ: Հանդիսացեալն էր Ամեն. Ս. Գատրիարք շայրը:

● Կիր. 4 Դեկտ. — Ընծայումն Ս. Աստուածածիկի և Բարեկեցիական Յիսմակի պահոց: Առաւօտուն, զըլխաւորութեամբ Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. Գողարեանի, Միաբան շայրք ինքնաշարժերով իշան Գեթեմանի ձորը, ու շարաշարժաւով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տահաւ, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրուան հանդիսաւոր Ս. Գատարաղը մատուց և քարոզեց Գերշ. Հանդիսապետ Սրբազանը, քնարան ունենալով օրուան ձառու ընթերցումով և Ապագէն գոթք Տահաւր Աստուծոյ կենդանեայ էջք: Բաւ թէ ինչպէս որ կը լլանանք Տիրջ պաշտամունքին յաւկայեռած քարեղէն տաճարները ուրիշ պահել, նոյնպէս և աւելի պէտք է հոգածու ըլլանք մեր հոգեկերտն յաքարութեան. այսպէս առնել կը իմանին պղծուած տաճարներու և ինչ կրնար բնակավայրը ըլլալ շօր Աստուծոյ: Ս. Գատարաղէն ետք, ըստ օրվարութեան, կատարեցեալ հոգեհանգստեան հանգիստաւոր պաշտօն: աղային բարերար Կիր. լապի. Կիր. լալէկեանի և Կիր. լալէկեանի զերգաւտանի համայն նշնիցիւց հոգիներուն համար:

ՊԼԵՏՈՆԱԿԱՆ Ք

● Դշ. 2 Նոյեմբ. — Ս. Ռախտի Միաբաններէն շոգը. Տ. Ներսէս Վրդ. Բապուհեան մեկնեցաւ Պեղեմի, հետեւելու համար իմաստասիրական եռամսյա դասընթացքի՝ Լուսինի Համալսարանին մէջ:

● Ռւր. 4 Նոյեմբ. — Ելր ձօրքան օգնաւային ընկերութեան նրուապէս — Հաւմ քոթի բացման առթիւ Ամպաստաւոր պահողի մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Գերշ. Տ. շայրիկ Եպս. և շոգը. Տ. Օնան Վրդ.:

— Նոյն օրը, Այնհաթն հիւրաբար Ս. Աթոռ ժամանեց Արթ. Տ. Նարեկ Գնչ. Շրիքեանը և մեկնեցաւ քանի մը օրեր ետք:

● Կիր. 6 Նոյեմբ. — Կէտօք վերջ, Հաւմի Թովանէն Ի. Գ. Գապին Գահակալութեան երկրորդ տարեդարձին առթիւ, Գապական Գերշ. Ներսիսային կողմէ, իր բնակարանին մէջ սարքուած հանդիսութեան ներկայ եղան Ամեն. Ս. Գատրիարք շայրը, Գերշ. Տ. շայրիկ Եպս. Այանեան, շոգը. Տ. Օնան Վրդ. Գապագեան և Տիրար Կ. Հինդեան:

— Նոյն երեկոյ, Ամեն. Ս. Գատրիարք շայրը

իր հետևորդներով ներկայ եղաւ Սպանիական Արտաքին Գործոց Նախարարութեան Մշակութային Ընդհ. Տնօրէնին ի պատիւ Ամպաստաւոր պահողի մէջ տրուած ընդունելութեան:

● Եշ. 10 Նոյեմբ. — Ամերիկայէն հիւրաբար Ս. Աթոռ ժամանեց Արթ. Տ. Լեոն Գնչ. Առաքելեանը և մեկնեցաւ քանի մը օրեր ետք:

● Ռւր. 11 Նոյեմբ. — Ամեն. Ս. Գատրիարք շայրը, ընկերակցութեամբ Գերշ. Տ. շայրիկ Եպս. և շոգը. Տ. Թակեր Վրդ. ի, մեկնեցաւ Խաբայէ վանական գործերով և վերադարձաւ Կիրակի երեկոյ: Կիրակի առաւօտ, Եաֆայի Ս. Եկողաշարեկեղեցւոյ մէջ, Ն. Ամենապատուութիւնը վարդապետական Գաւաղանի իշխանութիւնը նորոգեց Խաբայէի շայրոց շոգեւոր շովիւ շոգը. Տ. Թուսիկ Արք. Գաղտառեանի:

● Եր. 12 Նոյեմբ. — Կէտօք վերջ, Անուառական Արարիչի Նիւպատուին կողմէ, Անուառաւոր քահանայութեան Դրդ տարեդարձին առթիւ Ամպաստաւոր պահողի մէջ սարքուած ընդունելութեան ներկայ եղան շոգը. Տ. Օնան Վրդ. Գապագեան և Տիրար Կարպիւս Հինդեան:

● Բշ. 14 Նոյեմբ. — Դ. Վեհ. Հիւսէյն Թագաւորի մեկնեան 26րդ տարեդարձին առթիւ, Վսեմ. վարդապետական կողմէ, Ամմանի մէջ տրուած ճաշկերպին ներկայ եղաւ Ամեն. Ս. Գատրիարք շայրը, ընկերակցութեամբ Գերշ. Տ. շայրիկ Եպս. և շոգը. Տ. Օնան Վրդ.:

— Կէտօք վերջ, Նոյն առթիւ, Հարամ Շէրիֆի մեծաւորին կողմէ, Ռաուտայի արահին մէջ սարքուած թէյյանդանին ներկայ եղան շոգը. Տ. Թակեր Վրդ. և Տիրար Կարպիւս Հինդեան:

● Եշ. 17 Նոյեմբ. — Ամեն. Ս. Գատրիարք շայրը վանական գործերով մեկնեցաւ Խաբայէ և վերադարձաւ քանի մը օրեր ետք:

● Գշ. 22 Նոյեմբ. — Իրիկուան ժամը 5ին, Լիբանանի անկախութեան 17րդ տարեդարձին առթիւ, Լիբանանեան Ընդհ. Հիւպատուին կողմէ, իրենց Հիւպատուարանին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Ամեն. Ս. Գատրիարք շայրը, շոգը. Տ. Օնան Վրդ. և Տիրար Կ. Հինդեան:

● Եր. 26 Նոյեմբ. — Նորին Վեհ. Թագաւորին կողմէ տրուած ունիկորութեան ներկայ եղան Ամեն. Ս. Գատրիարք շայրը, Գերշ. Տ. շայրիկ Եպս. և շոգը. Տ. Թակեր Վրդ.:

● Բշ. 28 Նոյեմբ. — Ս. Ռախտի Միաբաններէն շոգը. Տ. Շահէ վրդ. Անէման Պեղեմիէ վերադարձաւ Ս. Աթոռ:

● Գշ. 29 Նոյեմբ. — Կ. ա. ժամը 10.30ին, Ամեն. Ս. Գատրիարք շայրը, հետն ունենալով Գերշ. Տ. շայրիկ Եպս. և շոգը. Տ. Տ. Թակեր, Շահէ և Օնան վարդապետները և Տիրար Կարպիւս Հինդեանը, շնորհաւորութեան տուած երեսուղէմի և Ս. Տեղեաց Նորբնտիր Մուհաֆըզ Վսեմ. Ինան Պեղեմի շահէմի՝ Կառավարչատան մէջ:

● Դշ. 30 Նոյեմբ. — Կ. ա. ժամը 10ին, Վսեմ. Մուհաֆըզը Կոթաղաւոր ալիքութեան կեպա Գատրիարքաբան:

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԵՐՆԵՐ

Շնորհակալությամբ եւ օրհնությամբ կ'արձանագրեմք 1960 տարւոյ ընթացիկն Ս. Յակոբեանց Մարչ
Տանարին եւ այլ Մերավայերու տուած հետեւեալ բարեպաշտական մուէրները:

1. — Դամասկոսէն Բ. Թողազլեան, մէկ սոփի մատանի Աստուածամոր պատկերին:

2. — Երուսաղէմէն Տիկին Հայկանոյ Մանասեան, մէկ ճերմակ ծածկոց Ս. Գլխադրի սեղանին:

3. — Երուսաղէմէն Տիկին Հուսիկ Արսէնեան, մէկ սեղանի ճերմակ ծածկոց Առաջ Խորանին:

4. — Երուսաղէմէն Տիկին Գեղուհի Տիրաւորեան, ժամագրքի փոքր գրականութեան երկու զեղեղագոյն ծածկոց:

5. — Երուսաղէմէն Տիկին Զապէլ Օհանեան, Յայրաւուրքի ճերմակ ծածկոց մը:

6. — Երուսաղէմէն Տիրա Կրիստոս Խարմանտարեան, մէկ արծաթ փոքր կանթեղ:

7. — Պէլլուսթէն Տիկին Թրֆանտա Կիւլլէքճեան, մէկ սոփի փոքր (վզի) խաչ Ս. Աստուածածնայ պատկերին:

8. — Պէլլուսթէն Տիկին Ուսաննա Խաչատուրեան, մէկ թիթեղ ձիթաւաղ:

9. — Ոմն, մէկ սեղանի ծածկոց Առաջ Սեղանին, ձեռամբ վարդանոյ մայրկի:

10. — Տիկ. Անթուան վարդանեան, մէկ վարդոյր ծախակողման երկրորդ սեան Ս. Աստուածածնայ պատկերին:

11. — Պարոկաստանէն Տիկին Մոլինար Տ. Յովնանէսեան, մէկ արծաթեայ ծանրագին խաչ Ս. Սեղանի:

12. — Ս. Յակոբի սպասաւորներէն վարդանոյ մայրկի, երկու ծաղկաման:

13. — Սիրանոյ Մայրապետ Էմէքճեան, երեք ծանրագին շապիկներ՝ ճերմակ սոփիթել:

14. — Երուսաղէմէն Տիկին Աննա Կարապետեան, մէկ ծանրագին շապիկ՝ ճերմակ սոփիթել:

15. — Երուսաղէմէն Սր. Ատրին Շէօնլեան, մէկ ծանրագին շապիկ՝ ճերմակ սոփիթել:

16. — Տիկին Աղատուհի Սօփեան, Նուրբ կտաւէ մէկ աւետարանի ե երեք խաչի բռնիչ:

17. — Հայկուն Տիկին Լուսին Ասլանեան, մէկ աւետարանի զանգէլ բռնիչ:

18. — Արար Բուսարէն Տիկին Մարի Գէորգեան, մէկ աւետարանի բռնիչ:

19. — Տիկին Ագապի Խաչիկեան (Ամասիա), մէկ անձեռոց:

20. — Օր. Մարի Զիւլեյան (Ամասիա), փոքրիկ զանգէլ մը:

21. — Հայկուն Տիկին Ազնիւ Էլմասեան, մէկ Այնթապի գործ կորփուրայ:

22. — Տիրա Գրիգոր Խլլանեան, մէկ կանթեղ ճերմակ մետաղէ:

23. — Տիկին Ուսաննա Զայիկեան, մէկ սեղանայ փոքր խաչ Ս. Աստուածածնայ նկարին:

24. — Օր. Զարուհի Կիւլլէքճեան, մէկ փոքր սոփեայ սրբի Աստուածածնայ նկարին:

25. — Պէլլուսթէն Տիկին Արուսեան Գասապեան, երկու խաչի բռնիչներ:

26. — Պար. աստանէն Տիրա Վանիկ Շանվերտեան, փունջ մը կեղծ ծաղիկներ:

27. — Պարոկաստանէն Ոմն, մէկ աւետարանի բռնիչ՝ մոխր կարմիր կապոյտ:

28. — Պէլլուսթէն Տէր Ե Տիկին Անուշաւան և Մարի Սիմոնեաններ, երկու պրոնզէ ծաղկաման Ս. Աստուածածնայ տաճարին:

29. — Լևոնէն Տիրա Կարանկերտցի Տիկին Մարիամ Գասպարեան (ծնեալ Գլլանեան), Ս. Յարութեան Տանարին՝ վեց արծաթեայ աշտանակներ և Գերեզմանի պատարագի տախտակեայ սեղանը:

30. — Հայկուն Տիկին Լեւոնիկ Մանուկեան, մէկ սոփի անակ (նշանի) մատանի՝ Ս. Աստուածածնայ նկարին:

31. — Երուսաղէմէն Տէր և Տիկին Կարպիս Հինգլեան, մէկ զանգէլ կորփուրայ Ս. Աստուածածնայ տաճարին:

32. — Պարոկաստանէն Տիկին Մերճան Մարգար, մէկ զրապալի ձեռագործ ծածկոց Ս. Յարութեան Տանարին:

33. — Օր. Էմմիլէն Խախատեան, մէկ ձեռագործ ծածկոց Ս. Աստուածածնի:

34. — Երուսաղէմէն Տիկին Դեկտար Շէօնլեան, զոյգ մը սոփեայ տախտակներ՝ Ս. Աստուածածնայ նկարին (արգապիր Նուէր):

ԿԻՐԵՆ ՎՐԻ. ԳԱՔԻԵԱՆ

ՎԱՍՈՒ ԼԱՍԱՐԱՐԱՅԵՍԻ Ս. ԱՐՈՒՅՈՅ

Երուսաղէմեանց Այրի Տիկին Թրֆանտա Խաչատուրեան և զաւակունք՝ արծաթագոյն ներկի տուին վանուց Պապիկ Թալի աստիճաններուն երկաթեայ ճաղերը:

Ս Ի Ռ Ն

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՅ 1960 ՏԱՐԻՈՅ

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն . —	ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ . — «A Catalogue of Armenian Manuscripts»	107	
Մ. ՄԱՐԻԱՆ . — Նաբեկացիի եւ հե- տագայ հայ գրականութիւնը	16, 56, 97, 133	Գ Ր Ա Կ Ա Ն . —	
Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ . — Հայկ = Որիոն Ասեփանոս Վրդ. Լեհացույ թագա- նագիրը	61 103	ՏԲԹ. Հ. ՔԷՔԼԻՐԵԱՆ . — Զարեհ	201
Բ Ա Ն Ա Ս Տ Ե Ղ Ծ Ր Ա Կ Ա Ն . —		Դ Ա Ի Ա Ն Ա Բ Ա Ն Ա Կ Ա Ն . —	
ԱՐՄԵՆ ՆՐԿԱԹ . — Գեո	11	Ե. — Մեր հաւատքին ֆանդիչները	169, 252
Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ . — Ստամայ Մըհեր	12, 62	Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ա . — Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն . —	
Վասակցություն	175	Մ. Ա. Օ. — Եկեղեցույ միութեան վե- րաբերեալ տեսութիւններ (բրգմ.)	306
Երազ չե՞ միթե	251	Ե Ր Ա Ժ Շ Տ Ա Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն . —	
ԳԷՈՐԳ Ս. ՃԻՆԻՎԻՋԵԱՆ . — Պաղատանք	65	ՄՈՎԱԶԵՍ ՅՈՎԱԼՓԵԱՆ . — Յրեհերիք	66
Ժպտե՛ կեանքին	96	Ի Մ Ա Ս Տ Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն . —	
ՇԱՌԼ ՊՕՏԼԷՌ (բրգմ. Ա. Սեմա) . —		ՇԱՀԷ ՎԱՐՄԱՊԵՏ (բրգմ.) . — Միջոցը եւ ոյրին	339
Ըսե՛ ինձ, Ակաս ...	95	Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն . —	
Ինքնամոխիւում	96	Ս. Խննդեան պատգամ	1
ՎՏԱՐԱՆԳԻ . — Արաւոյսին	131	Նղիեք Պատրիարք Գուրեան	49
Գրեւոր	131	Հայ եկեղեցականը եւ ֆալաֆալա- նությունը	83
Ժամանակին հետ	174	Եկեղեցականներու պատրաստու- թեան հարցը	85
Տեսիլ 25 Նոյեմբերի 1956	207	Ա. Արաույա նորընթիւ Պատրիարք՝ Ամեն. Տ. Նղիեք Արեպա. Տրեհերեան	122
Արցունք եւ արիւն	249	Թեմամի Խոն ընթանի իւր	161
Ապաստում	267	Գեո օրերը	193
Տեսիլ 10 Գեոյս. 1957ի, Ամման	300	Գաղապատիւն՝ Ամեն. Տ. Նղիեք	
Քեզի	330	Ա. Պատրիարք Հօր	226
Տուր ինձի, Տեր	331	Զարիհե՛ն ծնող բարիքը	257
ՄԱՐԹ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ . — Նուր	132	Մուրին մեղեք	289
* *	132	ՄԻ՛, սուրբ, ընդհանրական ...	321
ՎԱՀԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ . — Լոյսերը	175	Կ Ա Ն Ո Ն Ա Գ Ի Տ Ա Ն Կ Ա Ն . —	
ԱՂԱԽՆԻ . — Կոմիտասին	176	«ԱՅՈՅ» . — Վարդապետութեան աստի- ճանները Հայ եկեղեցույ մէջ	295, 326
ՍՈՒՐԵՆ ՎԱՀՈՒՆԻ . — Հայրենի ջրերը	176		
ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ . — Ղարսն զամառնո- եայ	209		
Գ Ր Ա Խ Ո Ս Ա Կ Ա Ն . —			
ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԻ. Գ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ . — «Հայ Դրի եւ Դրուքեան Պատմութիւն»	24		
ԱՆՈՒՇԱԿԱՆ ՎՐԻ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ . —			
«Լիակատար Քերականութիւն Հա- յոց Լեզուի» Համեմատութեամբ	562		
Լեզուներին»	27, 69, 108, 140, 179, 214, 270, 309, 335		

Կ Ր Օ Ն Ա Կ Ա Ն . —

Ն. Գ. — Վարդանանց պատերազմը	4
Գր. Ա. ՍԱՐԱՅԵԱՆ. — Աստուծոյ հայ- րուքինը	7
Փրկարար յոյսը	52
Կեանքի իրական պարծանքը	91
Գողգոթայի երեք խաչերը	262
ՆԵՐՍԵՆ՝ ՎՐԻ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ. — Շնորհք	87
Ե. — Տոն Կաթուղիկէ Եկեղեցւոյ	128
Խօսքեր աւագին վրայ	166
Վարդապոյ խաչը	293
Հ. — «Ոչ եկի պաշտօն տնուել՝ այլ պաշտել»	168
ՇԱՀԷ ՎՐԻ. ԱՃԷՄԵԱՆ. — Հացը	325
Խ. Ա. — «Եւ եղ տնուց Սիմովնի՝ ՊԵՏ. րոս»	198
Ռուզան	199
Սիմոն Կիւրեհացիին	294
Ս. Վ. — Տերը	201
Թ. — Խաչին հրաւերը	266

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Վ Ա Ն Ք Ե Ր . —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Խնդրակատար Ս. Աստուածանի վանք	22
Ս. Թովմայի վանք	75
Բորձրահայեաց Ս. Աստուածանի վանք	77
Խիզանի Ս. Խաչ վանք	78
Նարեկայ վանք	113
Ապարանից Ս. Խաչ վանք	114
Կսուց Անապատ	138
Հոգեաց կամ Հոգւոց վանք	139
Ս. Բարբաղիմէոսի վանք	177
Յիզնայ վանք	178
Աստապատի Ս. Ստեփանոս վանք	212
Սալճապատի վանք	213
Կարմիր վանք — Ս. Նեան	313
Խարսիւրի վանք	314

Հ Ի Ն Է Ջ Ե Ր . —

Հրաօ. Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Տաղ	31
------------------------------	----

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն . —

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ. — Վարդան վար- դապետի «Հաւասարմաս»ը	104
Սմբատ Սպարապետի Տարեկիրը	304
Բան շահաւէտ եւ օգտակար ամենայն մարդկան	332

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն . —

ՎԱՐԱՋԻԱՏ ԹԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ. — Հիմ Վաղարշապատը՝ էջմիածին	34
«ՍԻՈՆ»Ի ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹ. —	
Ն. Ե. — Միջին	37
. Փաշտոն Բիւզանդ	73
Տ Խ Ր Ո Ւ Ն Ի . —	
Տիրամայր Զարուհի Համալեան	80
Ս. ՅԱԿՈԲԻ Ն Ե Ր Ս Է Ն . —	
Յուն. — Փետր. Ամսօրեայ լուրեր	38
Մարտ » » »	79
Ապրիլ — Մայիս » » »	115
Յունիս » » »	156
Յուլիս » » »	191
Օգոստոս » » »	223
Սեպտեմբեր » » »	255
Հոկտեմբեր » » »	285
Նոյեմբեր » » »	319
Դեկտեմբեր » » »	348

Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Ք . —

Կիւրեղ ՎՐԻ. ԴԱԲԻԿԱՆ. — Տեղեկա- գիր Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի	188
ԲԱՐԳԵՆ ԵՊՍ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ (քղմ.). — Առական աւխարհ	274
Ե. — Նօք եւ Նիք	343
Ջեկոյց Գալուստ Կիւլչեկեան Հիմնա- կութեան	46, 224, 286
Ս. Ջասկի պատգամ	81
Նուիրառուրիւն մը Քրիստոսի Ա. Գե- րեզմանին	120
Կենսագրական գիծեր՝ Ամեն. Տ. Նիլիոս Արեւիկա. Տերեւեանի	126
Նուարադիւրի «Տաղապար» երեկ եւ այսօր	145, 183, 218, 279, 316
Վերահաստատում Ս. Արոնոյ Տեղապա- նին	150
Ընթերցանութեան Պատրիարքի Առաք. Ս. Արո- նոյ Նուարադիւրի	153
Հաղորդագրութիւն	222
Հանդիս Գահակալութեան Ամեն. Տ. Նիլիոս Արեւիկա. Տերեւեանի	231
Շնորհաւորական հեռագիրներ եւ նա- մակներ	245
Շեանցանի հրովարտակի ստացում	345
Քննարկութիւն Արեւիկա. ին այցելութիւնը	346
Մարտիպատեան նուիրում	350

ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԵԼԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ԱՆԹԵԼԻԱՍ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ

Մեծագոյն հրեռանք է մեզի համար ծանուցանել մեր պատուական ժողովուրդին, ի սփռուած աշխարհի, որ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական Աթոռի Գահակալ Ն. Ս. Ս. Տ. Զարեհ Ա. Կաթողիկոսի 29 Հոկտ. 1960 թուականի և համար Վ-Թ սրբատառ Կոնգակին որպէս հետեւութիւն, համազգային շուքով տեղի պիտի ունենայ տօնակատարութիւնը մեր սփռուածահայ եկեղեցական - ազգային կենտրէն մէջ կեդրոնական դիրքը դրաւոյ և կենսական դեր կատարող Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական Աթոռին և անոր Դպրեմանքին Անթիլիաս հաստատումի Երեսնամեակին:

Հրեռանքի առիթ է դարձեալ յայտնել մեր խորեցեալ ժողովուրդին, որ այս տարի Աթոռիս Վեհափառ Հայրապետին՝ քահանայապետ՝ ձեռնադրութեան քսանինգամեակն է:

Այս ցնծալի դրուագները իրենց արժանի կարեւորութեամբ և փառաւորութեամբ նշելու համար Վեհափառ Հայրապետին կողմէ նշանակուած Յորեմիական Կեդրոնական Յանձնախումբս որոշած է. —

Ա. — Հայրապետական փառաշուք պատարագով և ժողովուրդական մեծ խանդավառութեամբ, ի ներկայութեան պետական և կրօնական պաշտօնական հրաւիրեալներու և ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներուն, Դեկտ. 4ի Կիրակին, Կիլիկիոյ Մայրավանքին Մայր Տաճարին մէջ գոհութիւն և փառք տալ Աստուծոյ և համազգային նշանակութեամբ պանծացնել զոչգ. դրուագները Կիլիկեան Աթոռին և անոր Դպրեմանքին Անթիլիասի մէջ հաստատման Երեսնամեակին և Նորին Սրբութեան քահանայական ձեռնադրութեան քսանինգամեակին:

Բ. — Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան բոլոր թեմերուն մէջ, Թեմակալ Առաջնորդներուն և Ազգային Իշխանութեանց կարգադրութեամբ և կազմակերպութեամբ, մատուցանել հանդիսաւոր Ս. Պատարագներ և սարքել աշխարհական հանգէսներ, Կիլիկեան Աթոռի բոլոր զաւակներուն անխորհ հասցնելու համար պատգամը այս Յորեմիական հանգիստեանց:

Գ. — Հրատարակել ՅՈՒՇԱՄԱՍԵԱՆ մը Կաթողիկոսարանի և Դպրեմանքի երեսուն տարիներու պատմութեան նուիրուած, որուն մէջ մնայուն արձագանգ պտնեն նաև Յորեմիական հանդիսութեանց առթիւ յայտնուած յարգանքի, սիրոյ և լուրջ մտածման արտայայտութիւնները մեր ժողովուրդին ամենուրեք: Յանձնախումբիս գործը մեծապէս զիւրացած կ'ըլլայ եթէ բոլոր հանդիսութեանց նկարագրութիւնները և Երեսնամեակի առիթով հրատարակու արտատառուած խօսքերն ու մամուլով մէջ զետեղուած յորդածները առաքուէին Յանձնախումբիս հասցէին. —

Կաթողիկոսարան Հայոց

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Անթիլիաս - Լիքնան

Վստահ ենք որ մեր ժողովուրդը ամենուրեք գիտակից մօտեցումով և նախանձախնդիր սգնով պիտի արժեցնէ իմաստը այս դրուագներուն և անցեալի փառքին արդար պարծանքը սպրեւելով պիտի ապրի ապագայի նոր երեսնամեակներու յոյսը:

15 Նոյեմբեր 1960
Անթիլիաս - Լիքնան

ԽՈՐԷՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՍ
ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՀԱՌՈՅ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԵՒ
ՆԱԽԱԴԱՀ
ՅՈՐԵՄԻԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՅԱՆԶՆԱԽՈՒՄԲԻՍ

تصديدها - بطريكة الارمن الارثوذكس المذبح والمحرر المسؤول - صاحب النياقة الاسقف باجنازون أبراهيميان
ديسمبر ١٩٦٠ طبع في مطبعة دير الارمن - القدس العدد ١٢

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.

Editor - Bishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.

Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

«ՍԻՈՆ»-ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
 ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՈՍՏԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ,
 ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

THE SABBATH OR THE FIRST DAY - A. T. Glass (presented by the author). Beirut, 1960.
 Փառոս - Ամաթիւրի (1927-1928): Նուէր՝ Փրոֆ. Գ. Ա. Սարաֆեանէ:
 Ինչո՞ւ կը ֆինագտեսնէ (Գ. Դիրք) - Մ. Տրգրանեան: Նուէր՝ Ներսէս Վրդ. Բախտրիկեանէ:
 Երուանդ Մաքսուեան կը նուիրէ. —

- ա) Լաւագոյն Ազրեկակերպը - Է. Կ. Հուայթ:
- բ) Վերահաս Պայտը - Է. Կ. Հուայթ:
- գ) Քալլեր դեպի Քրիստոս - Է. Կ. Հուայթ:
- դ) Մարգարէութիւնը կը խօսի - Ը. Առնուէլ:
- ե) Նամագձուած Ասուածատունը - Զ. Լ. Թէյլըր:

NOTES ON A JOURNEY - Y. H. Melikian (presented by the author).

Արսէն Տէպպազեան կը նուիրէ Ս. Սապահ - Դիւլեանի գործերը. —

- ա) Արմենակ եւ Աբահամ:
- բ) Բառերի եւ եզրերի Բացարձակութիւններ:
- գ) Դարձաւոր Գառակարգը:
- դ) Եւրոպայի Քաղաքական Դրութիւնը:
- ե) Հարցարան (Պրակ 1) - Հոլային ինչո՞ւ:
- զ) Հերթեր եւ իր Քաղաքական Հայեացքները:

Ներկայ Հայաստանի Հայերէն Քարտէս - Յովհ. Գ. Պապէսեան (Նուիրատու):
 Դիւլի ձամբան (Ա. Հատոր) - Ազատի Յովհաննիսեան (Նուիրատու): Թէհրան, 1960:
 Բիւրեղներ - Յակոբ Անտոնեան (Նուիրատու): Պէյրութ, 1959:
 Սիւրի եւ Ծառայել - Լեւոն Վարդան (Նուիրատու): Պէյրութ, 1960:
 Լուսաղբիւր - Հ. Մհարապ Ճանաչեան (Նուիրատու): Վենետիկ, 1960:

ՕՐԱՑՈՅՑ

1961

ԹՈՒՆԱԿԱՆԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

(ՀՍՀ ՉԻՆ ՏՈՄԱՐԻ)

ԵՒ

ԲՈՒՆ ԹՈՒՆԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

ՏՆԾԳ — ՏՆԾԴ = 4453 — 4454

ԵՒ

ՏՈՒՆԱԿԱՆԻՆ ԹՈՒՆԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ

ՈՆԺ — ՈՆԺԱ = 1410 — 1411

ՅՊԱՐԱՆ ՍՐՈՒՆ ՑԱԿՈՐԵԱՆՑ
 ԵՐՈՒՍԱԴԵՍ

Էջ՝ 176 Դիւն՝ 100 Հիւս

ՆԱՐԵԿ

ԱՂՈԹԱՄԱՏԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՅԻՈՅ

▲

ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՎԵՐԱՍԵՑ

ԹՈՐԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ե. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՐՈՒՍԱԴԵՍ

ՏՊԱՐԱՆ ՍՐՈՒՆ ՑԱԿՈՐԵԱՆՑ

1960